

ISSN 2786-5002 (online)
ISSN 2786-4995 (print)

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені В. Н. КАРАЗІНА

ФІНАНСОВО-КРЕДИТНІ СИСТЕМИ: ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Випуск 4(7)2022

Заснований 2021р.

Харків – 2022

Збірник наукових праць «Фінансово-кредитні системи: перспективи розвитку» публікує наукові статті, які містять оригінальні результати розв'язання питань економіки, обліку, фінансів та банківської справи, управління та інформаційних технологій зазначених напрямків. Журнал виходить 4 рази на рік.

ISSN 2786-5002 (online)

ISSN 2786-4995 (print)

Головний редактор:

Самородов Борис, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Україна

Заступник головного редактора:

Азаренкова Галина, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Україна

Відповідальний редактор:

Мірошник Олексій, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Україна

Технічний редактор:

Нечепуренко Олексій, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Україна

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Адамонене Рута, Університет Миколаса Ромеріса, Литва

Аміт Кумар Гоель, Інтегральний університет, Індія

Балезентіс Томас, Литовський центр соціальних наук, Литва

Баранова Валерія, Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Україна

Волощенко-Холда Лада, Варшавська школа економіки, Польща

Гороховатський Володимир, Харківський національний університет радіоелектроніки, Україна

Грінько Алла, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Україна

Дюерті Боб, професор, Школа бізнесу та суспільства Університету Йорк, Велика Британія

Житар Максим, Університет Державної фіскальної служби України, Україна

Карас Міхал, Технологічний університет у Брно, Чехія

Кендюхов Олександр, Запорізький національний університет, Україна

Кузьменко Ольга, Сумський державний університет, Україна

Нікітін Андрій, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, Україна

Ніценко Віталій, Фонд SCIRE, Польща

Ніведіта Мандал, Університет Адамас, Індія

Порс Еліас, Nordea Bank, Швеція

Сергієнко Олена, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», Україна

Сіманавічіене Жанета, Університет Миколаса Ромеріса, Литва

Теллі Ямото Гонка, Університет Малтепе, Туреччина

Ткаченко Наталія, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна

Хайдук Людовит, Пан'європейський університет, Словачка Республіка

Хусам-Алдін Нізар Аль-Малкаві, Британський університет в Дубаї, Об'єднані Арабські Емірати

Шкодінна Ірина, Харківський національний університет імені В.Н.Каразіна, Україна

Яременко Олег, Державна установа «Інститут економіки та прогнозування НАН України», Україна

Затверджено до друку рішенням Вченої ради Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (протокол №19 від 26.12.2022)

Усі права захищені. Передрук і переклади дозволяються лише зі згоди автора та редакції.

Редакція не завжди поділяє думку автора й не відповідає за фактичні помилки, яких він припустився.

Адреса редакції:

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна,
майдан Свободи 6, кімн. 609а, м. Харків, 61022, Україна.

Тел.: +38 057 725-58-40; +38 057 705-11-71

Сайт: <https://periodicals.karazin.ua/fcs>

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
КВ №24781-14720Р від 31.03.2021

© Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна, 2022

ISSN 2786-5002 (online)
ISSN 2786-4995 (print)

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
V. N. KARAZIN KHARKIV NATIONAL UNIVERSITY

FINANCIAL AND CREDIT SYSTEMS: PROSPECTS FOR DEVELOPMENT

COLLECTION OF SCIENTIFIC WORKS

Issue 4(7)2022

Founded in 2021

Kharkiv – 2022

Collection of scientific works “Financial and credit systems: prospects for development” publishes scientific articles that contain original results of solving problems of economics, accounting, finance and banking, management and information technology in these areas. The magazine is published 4 times a year.

ISSN 2786-5002 (online)

ISSN 2786-4995 (print)

Chief Editor:

Samorodov Borys, V. N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine

Deputy chief Editor:

Azarenkova Galyna, V. N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine

Managing Editor:

Miroshnyk Oleksii, V. N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine

Technical Editor:

Nechepurenko Oleksii, V. N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine

EDITORIAL BOARD:

Adamonienė Rūta, Mykolas Romeris University, Lithuania

Amit Kumar Goel, Integral University, India

Balezentis Tomas, Lithuanian Centre for Social Sciences, Lithuania

Baranova Valeria, V.N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine

Doherty Bob, Professor, School of Business and Society, University of York, UK

Gorockovatskyi Volodymyr, Kharkiv National University of Radio Electronics, Ukraine

Grinko Alla, V. N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine

Hajduk Ludovit, Pan-European University, Slovak Republic

Husam-Aldin Nizar Al-Malkawi, The British University in Dubai, United Arab Emirates

Karas Michal, Brno University of Technology, Czech Republic

Kendiukhov Oleksandr, Zaporizhzhia National University, Ukraine

Kuzmenko Olha, Sumy State University, Ukraine

Nikitin Andrii, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman, Ukraine

Nitsenko Vitalii, SCIRE Foundation, Poland

Nivedita Mandal, Adamas University, India

Porse Elias, Nordea Bank, Sweden

Sergienko Olena, National Technical University «Kharkiv polytechnic institute», Ukraine

Shkodina Iryna, V. N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine

Simanaviciene Zaneta, Mykolas Romeris University, Lithuania

Telli Yamamoto Gonca, Maltepe University, Turkey

Tkachenko Natalia, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine

Voloshchenko-Holda Lada, Warsaw School of Economics, Poland

Zhytar Maksym, University of the State Fiscal Service of Ukraine, Ukraine

Yaremenko Oleg, State Organization «Institute of Economics and Forecasting of the National Academy of Sciences of Ukraine», Ukraine

Approved for publication by the decision of the Academic Council of V.N. Karazin Kharkiv National University (protocol № 19 dated 26.12.2022)

All rights reserved. Reprints and translations are permitted only with the consent of the author and the Editorial team.

The Editorial team do not always share the author’s opinion and are not responsible for the factual mistakes he made.

Editorial address:

V.N. Karazin Kharkiv National University

Mailing address: Svobody sq., 6, room 609a, 61022, Kharkiv, Ukraine.

Phone: +38 057 725-58-40; +38 057 705-11-71

Web: <https://periodicals.karazin.ua/fcs>

Certificate of state registration of the print media

KB №24781-14720P від 31.03.2021

© V.N. Karazin Kharkiv National University, 2022

Зміст

Банки сучасного та майбутнього

Вядрова Інна, Мозговська Анна, Вядрова Валерія

Розвиток системи дистанційного банківського обслуговування7

Жанна Торяник, Вікторія Шевченко, Торяник Іван, Шевченко Діана

Теоретико-методологічні засади управління репутаційним ризиком банку14

Фінанси, облік, аудит та оподаткування

Непран Андрій, Петрик Аліна

Особливості встановлення тарифів на перевезення пасажирів
на автобусних маршрутах загального користування23

Сучасні макроекономічні тренди та тенденції

Гавкалова Наталія, Кириченко Юлія, Зілінська Аліна

Стратегічні напрями розвитку територій в умовах кризи38

Управління фінансово-кредитними системами та соціально-гуманітарна компонента їх розвитку

Христофорова Олена

Формування сучасної системи управління персоналом
у компаніях нафтогазового комплексу45

Contents

Banks of the present and the future

- Vydrova Inna, Mozgovska Anna, Vydrova Valeria*
Development of the remote banking system7
- Torianyk Zhanna, Shevchenko Viktoriia, Torianyk Ivan, Shevchenko Diana*
Theoretical and methodological principles of reputation risk management in banks 14

Finance, accounting, audit and taxation

- Nepran Andrey, Petryk Alina*
Features of setting tariffs for the transportation of passengers on bus routes general use 23

Modern macroeconomic trends and tendencies

- Gavkalova Natalia, Kyrychenko Yulia, Zilinska Alina*
Strategic directions of territory development in crisis conditions 38

Management of financial and credit systems and the socio-humanitarian component of their development

- Khrystoforova Olena*
Formation of a modern personnel management system in companies of the oil and gas complex 45

Банки сучасного та майбутнього Banks of the present and the future

DOI: [10.26565/2786-4995-2022-4-01](https://doi.org/10.26565/2786-4995-2022-4-01)

УДК 336.741.24

Інна Вядрова

*кандидат економічних наук, професор
професор кафедри банківського бізнесу та фінансових технологій
ННІ «Каразинський банківський інститут»*

*Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна,
61022, Україна, Харківська область, м. Харків, майдан Свободи, 4*

e-mail: viadrovainna@gmail.com

ORCID ID: 0000-0003-4674-8754

Анна Мозговська

*студентка кафедри банківського бізнесу та фінансових технологій
ННІ «Каразинський банківський інститут»*

*Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна,
61022, Україна, Харківська область, м. Харків, майдан Свободи, 4*

e-mail: annamoskovskaa786@gmail.com

Валерія Вядрова

*студентка кафедри банківського бізнесу та фінансових технологій
ННІ «Каразинський банківський інститут»*

*Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна
61022, Україна, Харківська область, м. Харків, майдан Свободи, 4*

e-mail: viadrova2018.9025912@student.karazin.ua

РОЗВИТОК СИСТЕМИ ДИСТАНЦІЙНОГО БАНКІВСЬКОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ

Анотація. В умовах інноваційного розвитку національної економіки, глобалізації та інтеграції фінансових ринків збільшення частки безготівкових розрахунків, що здійснюються з використанням електронних платіжних інструментів, розширення каналів надання банківських послуг і перехід до дистанційного банківського обслуговування (ДБО) є пріоритетним вектором розвитку платіжної системи та банківського сектору України.

Сьогодні в економіці відбуваються процеси інформаційно-фінансової трансформації. Банківський сектор найбільш схильний до впливу таких процесів, оскільки саме банки, будучи фінансовими посередниками і володіючи значними матеріальними ресурсами, активно впроваджують у свою діяльність сучасні фінансові технології, виводять на ринок інноваційні фінансові продукти, переводять свої операції з офісів в онлайн-банкінг. Одночасно з виникаючими перевагами для банків та їхніх клієнтів така трансформація стає однією з причин зростання інформаційних ризиків у банківській діяльності.

Актуальність теми пов'язана з наявністю проблем і недосконалостей у системі дистанційного банківського обслуговування в українських банках.

Саме тому в роботі розглянуто сутність та основні особливості дистанційного банківського обслуговування на сучасному етапі розвитку банківської системи України. Проаналізовано сукупність банківських послуг, за допомогою яких клієнти банку можуть віддалено виконувати різні фінансові операції. Досліджується дистанційне банківське обслуговування у Сполучених Штатах Америки, що є лідером у даному напрямі, у країнах Європейського Союзу, а також у сучасній Україні. Проаналізовано основні типи ДБО. Виявлено основні типи ризиків. Визначено чинники, які гальмують розвиток дистанційного банківського обслуговування в Україні та потенційні шляхи їх подолання.

З кожним роком банки прагнуть поліпшити і спростити свої додатки для мобільних телефонів, тим самим залучаючи до себе все нових і нових клієнтів. Адже саме ускладненість і недовірливість до інтернет-банкінгу завадили поширитися цій технології у нас в Україні належним чином. Результати проведеного дослідження можуть бути використані при аналізі та розробці мобільних додатків банків.

Ключові слова: дистанційне банківське обслуговування, клієнт-банк, віддалений банкінг, інтернет-банкінг, технології відокремленого обслуговування, SMS- банкінг, онлайн-обслуговування, мобільний банкінг.

Формули: 0; рис.: 3, табл.: 0, бібл.: 11.

Вступ. Сучасний банкінг має тенденції до швидкої трансформації концепцій щодо ринкової поведінки банків. Це пов'язано з динамічним оновленням зовнішнього середовища суб'єктів, які формують саме ринок банківських послуг, а також з тим, що наразі споживачі корегують фактори попиту цих послуг. Водночас посилення чинників конкуренції шляхом активізації альтернативних гравців ринку зумовлюють нові погляди на стратегічні зміни банків.

Виокремлення в системі банківських послуг модернізованих інноваційних форм обслуговування змушує банки переглядати та вдосконалювати підходи до визначення та впровадження нових конкурентних переваг. Актуальним стає питання пошуку нових прогресивних форм співробітництва суб'єктів ринку банківських послуг, що відтворюватиметься насамперед в усвідомленій взаємній для обох сторін вигоді, з огляду на визначальну відмінність їхньої первісної мети.

Всі можливі види соціальних та економічних систем відчувають на собі тиск технічної революції. Її вплив насамперед пов'язаний з домінуючою трансформацією у виробництві, економіці, сфері сервісу та побуті кожної людини. Інформаційні технології вже давно впритул зайняли свою нішу і в сфері банківських послуг. У сучасному житті дистанційне банківське обслуговування – дуже важлива одиниця сервісних послуг кожного банку. Це вплинуло на розвиток високошвидкісних сервісів оплати послуг, бо вони вже не вимагають від клієнта відвідувань філії банку [1].

Війна внесла свої корективи не лише в банківську діяльність, але й в усі сфери соціального та економічного життя. В умовах активних бойових дій на території України особливої актуальності набувають питання, пов'язані як з проблемами, так і перспективами дистанційного банківського обслуговування фізичних і юридичних осіб. Наразі гостро стоїть питання з приводу грошових надходжень та інших фінансових операцій, які вкрай необхідні для боротьби за незалежність країни.

Сьогодні в економіці відбуваються процеси інформаційно-фінансової трансформації. Банківський сектор найбільш схильний до впливу таких процесів, оскільки саме банки, будучи фінансовими посередниками і володіючи значними матеріальними ресурсами, активно впроваджують у свою діяльність сучасні фінансові технології, виводять на ринок інноваційні фінансові продукти, переводять свої операції з офісів в онлайн-банкінг. Одночасно з виникаючими перевагами для банків та їхніх клієнтів така трансформація стає однією з причин зростання інформаційних ризиків у банківській діяльності. Тобто, питання розвитку дистанційного банківського обслуговування в умовах війни не відійшло на задній план, а навпаки, набуло першочергового значення в нових соціально-економічних реаліях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні засади дистанційного обслуговування, а також інституту фінансового посередництва та його подальшої трансформації в механізм інформаційно-фінансового посередництва розкриваються в наукових працях Глущенко О.М., Дятлова С.А., Іванова В.В., Кейнса Дж., Кролівецької Л.П., Лукаса Р., Майлза Я., Попова О.І., Попової О.М., Пората М., Рожкова Ю.В., Фрідмана Б., Черненка В.А. та ін. При цьому аналіз широкого спектра наукових праць з окремих проблем теми дослідження дає змогу зробити висновок про недостатнє опрацювання питань, пов'язаних із розкриттям змісту дистанційного обслуговування клієнтів банків в умовах війни та в післявоєнний період та його проявом у банківській діяльності.

Мета статті – дослідити теоретичну і практичну основу дистанційного банківського обслуговування, а також виявити проблеми і перспективи розвитку дистанційного банківського обслуговування в Україні.

Результати дослідження. Дистанційне банківське обслуговування – це набір певних послуг, які допомагають клієнтам віддалено виконувати різні банківські операції. Для цього їм достатньо скористатися інтернет-зв'язком і гаджетом. Саме в рамках системи дистанційного обслуговування клієнтів лежать технології інтернет-банкінгу, що дали змогу застосувати цей інструмент з метою підвищення якості обслуговування клієнтів.

Інтернет-банкінг – це система банківського обслуговування для управління рахунками та здійснення операцій за ними через мережу інтернет. Інтернет-банкінг дає змогу користувачам отримувати інформацію за своїми рахунками та здійснювати банківські операції в режимі онлайн на сайті банку, незалежно від місцезнаходження [1].

Основним чинником сталої роботи банків є нововведення, а саме воно дає економічне зростання. У зарубіжній і українській економічній літературі наголошують на кількох підходах визначення терміну дистанційного банківського обслуговування. Ці трактування схожі в одному: у системі неодмінно має бути присутня реалізація дистанційного або віддаленого обслуговування клієнтів, що досягається за допомогою методів і важелів інформаційно-телекомунікаційних технологій (ІТКТ). У всіх трактуваннях ідеться про надання банківських продуктів і послуг, здійснення банківських операцій [2].

Під час дистанційного банківського обслуговування клієнт може бути взаємопов'язаний зі співробітником банку, але ця взаємодія буде побудована також із застосуванням ІТКТ, приміром, коли йдеться про так званий відео-банкінг (отримання консультацій по відео-чату). Незабаром подібні дії будуть удосконалюватися [3].

Системи дистанційного обслуговування на сучасному етапі мають безліч модифікацій (рис. 1).

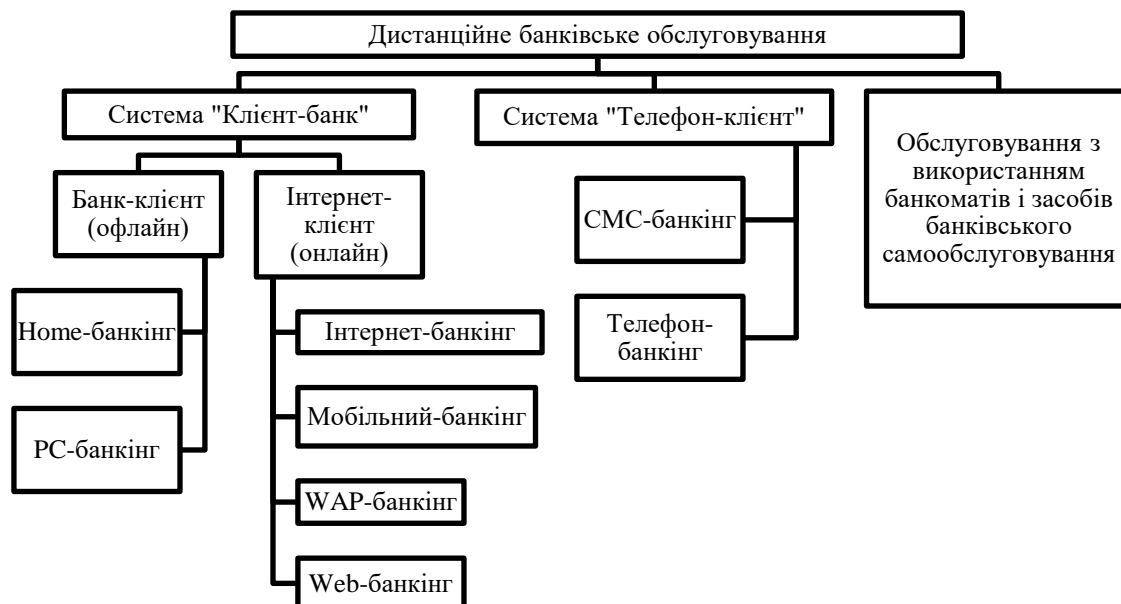

Рис. 1. Сучасні технології дистанційного банківського обслуговування
Джерело: Складено авторами за матеріалами дослідження

Дистанційний банкінг дуже мобільний, а швидке впровадження новітніх продуктів і методів їхнього надання, особливо при високій конкуренції, створюватимуть дедалі прогресивніші форми їхньої реалізації.

На сьогоднішній день можна виділити основні переваги дистанційного обслуговування (рис. 2):

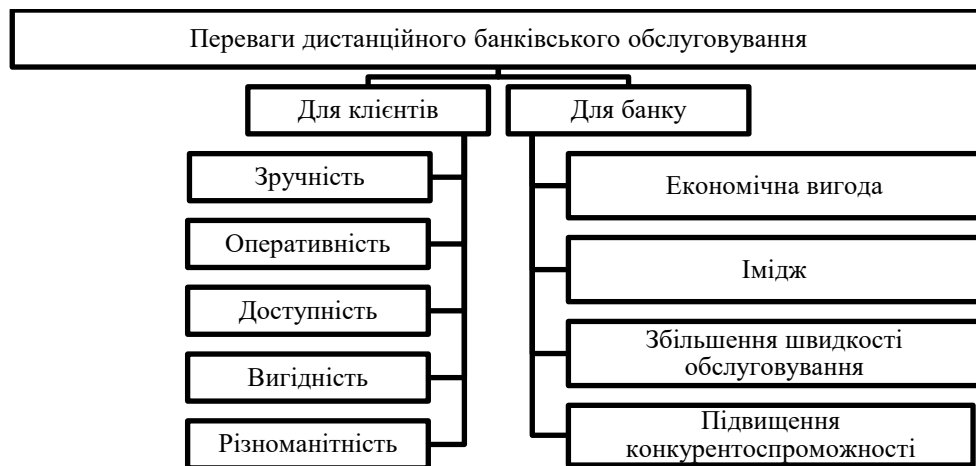

Рис. 2. Переваги дистанційного обслуговування

Джерело: Складено авторами за матеріалами дослідження

Уперше дистанційне банківське обслуговування з'явилося в Сполучених Штатах Америки, бо саме банківська система цієї держави є світовим лідером. Ще однією причиною появи і розвитку інтернет-банкінгу в Америці є обмеження на відкриття філій своїх банків, що існувало в середині 1990-х років минулого століття. Таким чином, у 1995 році було відкрито перший банк, що надає свої послуги засобами мережі Інтернет – Security First Network Bank [9].

Зараз практично 90% банків Америки проводять обслуговування своїх клієнтів дистанційно. Вони пропонують досить різноманітний діапазон послуг, до яких належить обмін валюти, оформлення кредитів, відкриття вкладів і можливість їх страхування, контроль за переміщенням коштів з рахунків, а також участь у торгах на фондових біржах.

Головною особливістю функціонування систем дистанційного банківського обслуговування в США є те, що більшість усіх перелічених послуг клієнт отримує безоплатно, і лише за деякі з них банк стягує комісію, у дуже невеликому розмірі. Також банки Америки пишаються тим, що їхня система безпеки під час використання інтернет-банкінгу є однією з найнадійніших [5].

Слідом за Америкою дистанційне банківське обслуговування знайшло своє поширення в Європі. Більшість видів операцій, що надаються, і сама система дистанційного банківського обслуговування були схожі з американською моделлю, але варто відзначити деякі нововведення, які приніс європейський інтернет-банкінг. З'явилася можливість оплати комунальних та інших обов'язкових послуг, а також можливість планування своїх фінансових витрат.

Порівняно зі США та Європою, розвиток дистанційного банківського обслуговування в Україні значно відстає. На це є свої об'єктивні причини, наприклад, не варто забувати, що ці системи розвиваються в нашій країні відносно недавно і вже показують непогані темпи зростання [10]. Саме тому хочеться зробити висновок про те, що український ринок має непоганий потенціал.

Щоб проаналізувати сучасний етап розвитку інтернет-банкінгу в системі дистанційного банківського обслуговування українських банків, звернемося до даних рис. 3, де зображено динаміку кількості рахунків, відкритих із функцією дистанційного обслуговування.

*Рис. 3. Динаміка загальної кількості рахунків (юридичних і фізичних осіб) з дистанційним доступом, відкритих у банках України, тис. од.
Джерело: Авторська розробка на основі [2].*

Аналізуючи дані рис. 3, можна дійти такого висновку: починаючи з 2015 року, частка рахунків, відкритих клієнтам із доступом через мережу Інтернет, різко зростає. Станом на 1 січня 2022 року, в Україні відкрито 254,5 тисяч рахунків дистанційного банківського обслуговування, з яких 245,5 тисяч рахунків з доступом до інтернет-банкінгу [10].

Найважливішою проблемою розвитку дистанційного банківського обслуговування в Україні є недостатній рівень інформаційної безпеки: слабка організація захисту платежів і збереження фінансових коштів клієнтів на рахунках. Ця проблема є спільною як для користувачів інтернет- і мобільних послуг, так і для кредитних організацій, які виступають посередниками при здійсненні платіжних операцій. Основними трендами сучасного етапу розвитку інтернет-банкінгу в системі дистанційного банківського обслуговування виступають [6]:

- впровадження системи швидких платежів і впровадження оплати більшої кількості послуг через QR-коди;
- спрощення сервісів і додатків інтернет-банкінгу;
- впровадження цифрового офісу, завдяки якому клієнти здатні оформляти кредити та іпотеку, купівлі страховки та інвестицій у режимі онлайн, змінювати умови продукту, персональні дані, а також відмовитися від окремих послуг;
- застосування чат-ботів, які замінюють персональних менеджерів у рамках підтримки клієнтів;
- створення екосистем і супердодатків (екосистеми включають сервіси банку та його партнерів, які допомагають клієнтам у бізнесі та житті).

Висновок. Таким чином, завершуючи розгляд питання сучасного етапу розвитку інтернет-банкінгу, можна дійти таких висновків:

- інтернет-банкінг стає ключовою технологією розвитку банківського обслуговування клієнтів, що підтверджують 229,5 тисяч дистанційних рахунків, відкритих із доступом через мережу Інтернет;
- основними проблемами розвитку інтернет-банкінгу в системі дистанційного банківського обслуговування в Україні виступають труднощі, що виникають у рамках регулювання цифрового банкінгу, високий рівень ринкової конкуренції з боку небанківських організацій, що пропонують альтернативні продукти за нижчою вартістю, та шахрайські/незаконні дії, які здійснюють із банківськими рахунками клієнтів з боку різних злоумисників.

Список використаної літератури

1. Кучанський О.Ю. Перспективи розвитку в Україні систем дистанційного банківського обслуговування клієнтів. *Управління розвитком складних систем*. 2015. № 23(1). С. 115–119.
2. Офіційний сайт НБУ. Платежі та розрахунки. URL: <https://bank.gov.ua/ua/payments> (дата звернення: 20.10.2022)
3. 94% користувачів платіжних карток в Україні мають доступ до можливостей Системи BankID НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/94-koristuvachiv-platijnih-kartokv-ukrayini-mayut-dostup-do-mojlivostey-sistemi-bankid-nbu> (дата звернення: 20.10.2022)
4. СМС-банкінг: функціонал і тарифи в кінці 2021 року. 2022. URL: http://ua.prostobank.ua/e_banking/statti (дата звернення: 20.10.2022)
5. Гайдай І. Ю. Зарубіжний досвід упровадження Інтернет-банкінгу та перспективи його використання в Україні. / І. Ю. Гайдай, Р. Ф. Гайдай, Д. В. Меркушева. URL: <http://ea.donntu.edu.ua/bitstream/123456789/24438/3/Забубіжний%20досвід%20впровадження%20інтернет%20банкінгу%20та%20перспективи%20його%20використання%20в%20Україні.pdf> (дата звернення: 20.10.2022)
6. Стороженко О.О., Єлісєєва О.К. Переваги та недоліки використання дистанційного банківського обслуговування в банківському секторі України. *Бізнес Інформ*. 2018. № 12. С. 347–351.
7. Belotti F., Daidone S., Ilardi G., Atella V. Stochastic frontier analysis using Stata. *The Stata Journal*. 2018. Vol. 13 (4). P. 719-758.
8. Forinsurer. Особливості банківського обслуговування на основі Internet-технологій. URL: <https://forinsurer.com/public/03/10/16/774> (дата звернення: 20.10.2022)
9. Hanafizadeh P., Keating B., Rezakhedmatgozar H. A systematic review of Internet banking adoption. *Telematics and Informatics*. 2019. Vol. 31. P. 492–510.
10. The Measurement of Scientific and Technological Activities. Oslo Manual: Guidelines for Collecting and Interpreting Innovation Data. Third edition. – Paris: OECD, 2021. 162 p.
11. Чуб О.О. Розвиток Інтернет-банкінгу в глобальному середовищі. *Вісник Української академії банківської справи: науково-практичний журнал*. – 2019. – № 1 (26). URL: <http://www.nbu.gov.ua>. (дата звернення: 20.10.2022)

Стаття надійшла до редакції 25.10.2022

Статтю рекомендовано до друку 28.12.2022

References

1. Kuchanskyi, O. (2015). Perspektivi rozvitku v Ukrayini sistem distantsiynogo bankivskogo obslugovuvannya klientiv. [Prospects for the development of remote banking systems in Ukraine. Management of complex systems development]. *Upravlinnya rozvitkom skladnih system*, 23(1), 115-119 [in Ukrainian].
2. Natsionalnyi bank Ukrainy. (2022), Official website of the NBU. *Plategi i rozrahunki* [Payments and settlements]. Retrieved from <https://bank.gov.ua/ua/payments> [in Ukrainian].
3. Natsionalnyi bank Ukrainy. (2021), Official website of the NBU. *94% korystuvachiv platizhnykh kartok v Ukraini maiut dostup do mozhlyvostei Systemy BankID NBU* [94% of valid payment cards in Ukraine can access the capabilities of the NBU BankID System]. Retrieved from <https://bank.gov.ua/ua/news/all/94-koristuvachiv-platijnih-kartokv-ukrayini-mayut-dostup-do-mojlivostey-sistemi-bankid-nbu#:~:text=> [in Ukrainian].
4. Prostobiz.ua. (2021) SMS-banking: funktsional i tarifi v kintsy 2021 roku. [SMS banking: functionality and tariffs at the end of 2021]. Retrieved from https://ua.prostobank.ua/e_banking/statti [in Ukrainian].
5. Gaidai, I. *Zarubizhnii dosvid uprovadzhennya Internet-bankingu ta perspektivi yogo vikoristannya v Ukraini*. [Foreign experience in the implementation of Internet banking and prospects for its use in Ukraine]. Retrieved from <http://ea.donntu.edu.ua/bitstream/123456789/24438/3/Забубіжний%20досвід%20впровадження%20інтернет%20банкінгу%20та%20перспективи%20його%20використання%20в%20Україні.pdf> [in Ukrainian].
6. Storozhenko, O., Yeliseieva, O. (2018). Perevagi ta nedoliki vikoristannya distantsiynogo bankivskogo obslugovuvannya v bankivskomu sektori Ukraїn. [Advantages and disadvantages of using remote banking in the banking sector of Ukraine]. *Biznes Inform*, 12, 347-351 [in Ukrainian].
7. Belotti, F., Daidone, S., Ilardi, G., Atella, V. (2018). Stochastic frontier analysis using Stata. *The Stata Journal*, 13 (4), 719-758 [in English].
8. Hrysiuk O. V. Osoblivosti bankivskogo obslugovuvannya na osnovi Internet-tekhnologii [Features of banking services based on Internet technologies]. *Forinsurer*. Retrieved from <https://forinsurer.com/public/03/10/16/774> [in Ukrainian].
9. Hanafizadeh, P., Keating, B., Rezakhedmatgozar, H. (2019). A systematic review of Internet banking adoption. *Telematics and Informatics*. Vol. 31. P. 492–510 [in English].
10. The Measurement of Scientific and Technological Activities. (2021). Oslo Manual: *Guidelines for Collecting and Interpreting Innovation Data. Third edition*. – Paris: OECD, – p.162 [in English].
11. Chub, O. (2019). Rozvitok Internet-bankingu v globalnomu seredovishchi [Development of Internet banking in the global environment]. *Visnyk Ukrainskoi akademii bankivskoi spravy*, 1 (26). Retrieved from <http://www.nbu.gov.ua> [in English].

The article was received by the editors 25.10.2022

The article is recommended for printing 28.12.2022

Inna Vyadrova

PhD in Economics, Associate Professor

Associate Professor of the Department of Banking Business and Financial Technologies

*Educational and Research Institute "Karazin Banking Institute" V.N. Karazin Kharkiv National University,
4, Svobody Square, Kharkiv, 61022, Ukraine, Kharkiv region, Kharkiv, Ukraine,*

e-mail: viadrovainna@gmail.com

ORCID ID: 0000-0003-4674-8754

Anna Mozgovska

student of the Department of Banking Business and Financial Technologies

*Educational and Research Institute "Karazin Banking Institute" V.N. Karazin Kharkiv National University,
4, Svobody Square, Kharkiv, 61022, Ukraine, Kharkiv region, Kharkiv, Ukraine.,*

e-mail: annamoskovskaa786@gmail.com

Valeria Vyadrova

student of the Department of Banking Business and Financial Technologies

*Educational and Research Institute "Karazin Banking Institute" V.N. Karazin Kharkiv National University,
4, Svobody Square, Kharkiv, 61022, Ukraine, Kharkiv region, Kharkiv, Ukraine.,*

e-mail: viadrova2018.9025912@student.karazin.ua

DEVELOPMENT OF THE REMOTE BANKING SYSTEM

Abstract. In the context of innovative development of the national economy, globalization and integration of financial markets, an increase in the share of non-cash payments made using electronic payment instruments, expansion of banking service channels and transition to remote banking services (RBS) is a priority vector for the development of the payment system and the banking sector of Ukraine.

Today, the economy is undergoing processes of information and financial transformation. The banking sector is most susceptible to the impact of such processes, as banks, being financial intermediaries and possessing significant material resources, are actively implementing modern financial technologies in their operations, bringing innovative financial products to the market, and transferring their operations from offices to online banking. Along with the resulting benefits for banks and their customers, this transformation is becoming one of the reasons for the growth of information risks in banking.

The relevance of the topic is related to the existence of problems and imperfections in the system of remote banking services in Ukrainian banks.

That is why the paper considers the essence and main features of remote banking services at the current stage of development of the banking system of Ukraine. The author analyzes the set of banking services through which bank customers can remotely perform various financial transactions. The article studies remote banking services in the United States of America, which is a leader in this area, in the countries of the European Union, as well as in modern Ukraine. The main types of remote banking are analyzed. The main types of risks are identified. The factors that hinder the development of remote banking in Ukraine and potential ways to overcome them are identified.

Every year, banks strive to improve and simplify their mobile phone applications, thereby attracting more and more customers. After all, it was the complexity and distrust of Internet banking that prevented this technology from spreading properly in Ukraine. The results of the study can be used in the analysis and development of mobile applications for banks.

Keywords: *remote banking, client-bank, remote banking, Internet banking, remote banking technologies, SMS banking, online banking, mobile banking.*

JEL Classification: G 21

Formulas: 0; fig.: 3, tab.: 0, bibl.: 11

DOI: [10.26565/2786-4995-2022-4-02](https://doi.org/10.26565/2786-4995-2022-4-02)

UDC 338.012

Zhanna Torianyk

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Educational and Research Institute "Karazin Banking Institute" V.N. Karazin Kharkiv National University
Svobody Sq.,4, Kharkiv, 61022, Ukraine;
e-mail: zhanna.toryanik@karazin.ua
ORCID ID: 000-0002-8853-7659*

Viktoriia Shevchenko

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Educational and Research Institute "Karazin Banking Institute" V.N. Karazin Kharkiv National University
Svobody Sq.,4, Kharkiv, 61022, Ukraine;
e-mail: vikashev35@gmail.com
ORCID ID: 0000-0003-0429-1880*

Ivan Torianyk

*graduate of higher education,
Educational and Research Institute "Karazin Banking Institute" V.N. Karazin Kharkiv National University
Svobody Sq.,4, Kharkiv, 61022, Ukraine;
e-mail: venom32900@gmail.com*

Diana Shevchenko

*graduate of higher education,
Educational and Research Institute "Karazin Banking Institute" V.N. Karazin Kharkiv National University
Svobody Sq.,4, Kharkiv, 61022, Ukraine;
e-mail: shevchenko2019.8843022@student.karazin.ua*

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF REPUTATION RISK MANAGEMENT IN BANKS

Abstract. The success of banking institution directly depends not only on the quality of provided services, but also on the reputation of bank on the market. This issue is especially acute for the bank, since its effectiveness largely depends on the behavior and degree of trust in it by customers, creditors, the state, counterparties and partners. Therefore, for the banking business, the threat of reputation loss has taken one of the first places in the list of the most significant risks.

The article substantiates the theoretical and methodological principles for improving the management system of reputational risk in banking. The object of the research is the process of managing the reputational risk in banks, and the subject of the research is theoretical and methodical approaches to the management of reputational risk in banks.

The study of scientific works of foreign and domestic scientists and the regulatory framework made it possible to generalize the main approaches to the interpretation of the concept of "reputational risk". It has been found that most of the authors of the considered methodical approaches concerning reputation and risk in banks do not distinguish between the concepts of "business reputation" and "reputational risk". Reputation risk is associated with the loss of business reputation, trust and loyalty to the bank on the part of customers and partners, i.e. concerns the management of relations with interested persons. It has been proven that reputation risk can arise as a result of other types of banking risks, or the appearance of such factors as information asymmetry.

It has been established that the main measures to minimize the risk of loss of business reputation (reputational risk) in banks are: the implementation of an appropriate information policy, which would involve the publication of information about the bank on the bank's official website and in the mass media, aimed at maintaining the positive reputation of the bank and its image; the participation in thematic conferences, meetings and current interaction with participants of the financial market, settlement of disputed issues by clients and partners of the bank in working order.

Key words: bank, business reputation, reputational risk, assessment of bank reputation, management of reputational risk.

JEL Classification: M31

Fig.: 2, table: 2, bibl.: 10

Introduction. The peculiarities of the economic conditions in which banks operate today require the search for modern methods of risk management, including reputational risk management. Reputational risks are growing especially quickly due to the rapid development of information technologies and globalization. In the quarantine conditions caused by the global pandemic of COVID-19 and warfare, banks experienced and are still experiencing economic losses, as in such conditions they had to look for opportunities to respect the rights of customers, partners, labor rights and guarantees of employees. It inevitably creates conflict situations between clients and banks, between workers who lose their jobs or have to take leave without pay. These conflicts, becoming public, certainly affect the business reputation that banks have built up over the years. In order to achieve effective results in managing reputational risks, the bank's management must ensure the adequacy in interacting between risk management participants, establish the interaction between the personnel of different departments.

The purpose of the article is the development and scientific substantiation of the theoretical and methodological principles of bank reputational risk management.

Analysis of the latest research and task setting. The issues of defining the essence and role of business reputation in ensuring the bank's market success, analyzing its structure, and developing the theoretical and methodological principles of reputational risk assessment were highlighted in the works of many foreign scientists, in particular, such as V. Nedospasova, D. Yovanovych, F. Shturm, R. Gilles, J. Huebner, S. Plunus. Practical aspects of reputational risk management of the organization include the works of E. Griffin, A. Zaman, J. Larkin, J. Regan, G. Honey, A. O. Starostina, T. O. Primak, S. M. Ilyashenko, T. B. Khomulenko, L. M. Shulgina, N. I. Chukhray, E. V. Romata, O. O. Yastremska, T. B. Reshetilova, and others.

Results of the research. In the conditions of tough competition on the financial market and mistrust of the banking system as a whole, in order to consolidate leading positions and statement retain existing customers, while attracting new ones, banking institutions should pay great attention to business reputation. Firstly, it seems that the understanding and importance of business reputation and reputational risk management can be lost among other indicators of the activities of banking institutions. However, this statement is false, since the indicators of efficiency and quality of provided services generalize the purpose of banking activity as a whole and form business reputation of banks.

Let us consider different scientific approaches of scientists and practitioners regarding the interpretation of the concept of "reputational risk", which contribute to the understanding of the nature of risk.

Therefore, for example, according to E. Griffin [1], reputational risk is a real or potential threat to business reputation - a threat that, if it is not properly controlled, can lead to a reputation-damaging crisis. The key point of this approach is the need to control reputational risk.

A. Zaman considers that reputational risk is the result of a comparison made by interested parties between how the company and its employees should function in accordance with expectations and how they behave in reality. This approach emphasizes that reputational risk can have positive and negative effects related to society's expectations [1].

Summarizing, we can conclude that the analyzed definitions of foreign scientists characterize reputational risk as a threat of changing the company's assessment by key groups. It confirms the complexity and versatility of this risk.

Such scientists as Kovtun V., Buriak A. and Rymara A. consider the concept of "reputation risk" as an economic category.

Kovtun V. interprets the concept of "reputational risk as a socio-economic category that can serve as a quantitative assessment (indicator) of the level of public trust in the bank and is characterized by an existing or potentially possible risk to income and capital with an indication of the reasons for the risk" [2].

Buryak A. and Rymara A. consider the risk of reputation "as an economic category, the effect of which arises during the implementation of entrepreneurial (or other) activities, associated with the appearance of real/potential threats to the business reputation of the enterprise and the probability of positive changes in the reputational strategic assets of the enterprise" [3].

The interpretation of the concept of "reputational risk" offered by G. Hani is somewhat different. The scientist considers it "...as a mismatch between real actions, behavior or the state of affairs in the company with the expectations of stakeholders, which is considered as a chance when expectations are exceeded, and when it matches expectations - absent, and provided that expectations are not met, becomes a threat and grows when the gap between expectations and reality increases" [4]. Therefore, the greater this gap, the greater the probability of a risky situation that causes threats to the company's activity. Stakeholders' expectations are dynamic and subject to various influences: coverage of activities in the media, news from the markets, statements of competitors, etc.

N. P. Shulga and D. V. Balanchuk consider "reputational risk as the probability of the occurrence of risky events that threaten the bank's reputation and lead to negative potential consequences, namely: the sanctions of regulatory and supervisory bodies; the court decisions on reimbursement of funds to clients and counterparties; the inability to retain existing customer base and attract new customers, as well as many others, which, in turn, makes it impossible for the bank to have constant access to sources of financing at an acceptable price, or results in losses, or a lack of income, or a loss of capital" [5].

In our opinion, the most extensive interpretation of reputation risk is as follows: "a bank's reputational risk is the result of the influence of endogenous and exogenous factors, the negative effect of a combination of financial and non-financial banking risks associated with the unsuccessful use of the brand, poor-quality provision of banking products and services, non-compliance with relevant laws and regulations, which lead to the bank's not receiving the planned revenues, which threatens its financial stability, and in the long term - the loss of trust of customers, staff, shareholders, regulatory bodies, partners and other stakeholders [1].

Reputational risk differs from other types of risk in that it is associated with the problem of loss of trust and loyalty to the bank on the part of stakeholders, negatively affects the image (brand, image, reputation) of the entire bank, which can even lead to the bank's liquidation, affects all types of bank activities (financial stability, sales), capable of transforming and causing the appearance of other risks (for example, the risk of liquidity loss in case of customers' panic if the dissemination of inaccurate information about the bank occurs).

Next, we will analyze the approaches of the National Bank of Ukraine to the origin of reputational risk. Let's emphasize that the NBU did not propose an clear attitude to the risk (Table 1).

Table 1

The essence of reputational risk assessed by the National Bank of Ukraine

Source	Types of risks	Concepts
Methodical instructions from the inspection of banks "Risk assessment system" (the resolution ceased to be in force in 2018) [6]	nine categories of risk: credit risk, liquidity risk, interest rate risk, market risk, currency risk, operational and technological risk, reputation risk, legal risk, strategic risk	Reputation risk is an existing or potential risk to income and capital that arises due to an unfavorable perception of the image of a financial institution by customers, counterparties, shareholders (participants) or supervisory authorities.
Resolution on the approval of the Regulation on the organization of the risk management system in Ukrainian banks and banking groups [7]	seven risk categories: credit risk; liquidity risk; interest rate risk of the banking book; market risk; operational risk; compliance risk; other significant types of risks to which the bank is exposed during its activities.	Reputation risk is the probability of losses or additional losses or failure to receive planned income because of an unfavorable perception of the bank's image by customers, counterparties, shareholders, supervisory and control bodies.

Resolution on the approval of the Regulation on implementation of financial monitoring by banks" [8]	Not provided	Reputation risk is an existing or potential risk to income and capital that arises due to an unfavorable perception of the bank's image by customers, counterparties, potential investors or supervisory authorities, which affects the bank's ability to establish new relationships with counterparties, provide new services or maintain existing relationships, and may lead the bank (or its managers) to financial losses or a decrease in the client base, to administrative, civil or criminal liability
--	--------------	--

Source: summarized by the author based on [6-8]

Thus, in accordance with the "Methodical instructions for inspecting banks "Risk assessment system", approved by Resolution No. 104 of the NBU Board dated March 15, 2004, the regulator singles out bank reputation risk separately (the resolution expired in 2018). However, in Resolution No. 64 dated June 11, 2018 "On the approval of the Regulation on the organization of the risk management system in banks of Ukraine and banking groups" The National Bank does not distinguish the risk of the bank's reputation, but classifies it as a compliance risk and excludes it from operational risk (Fig. 1).

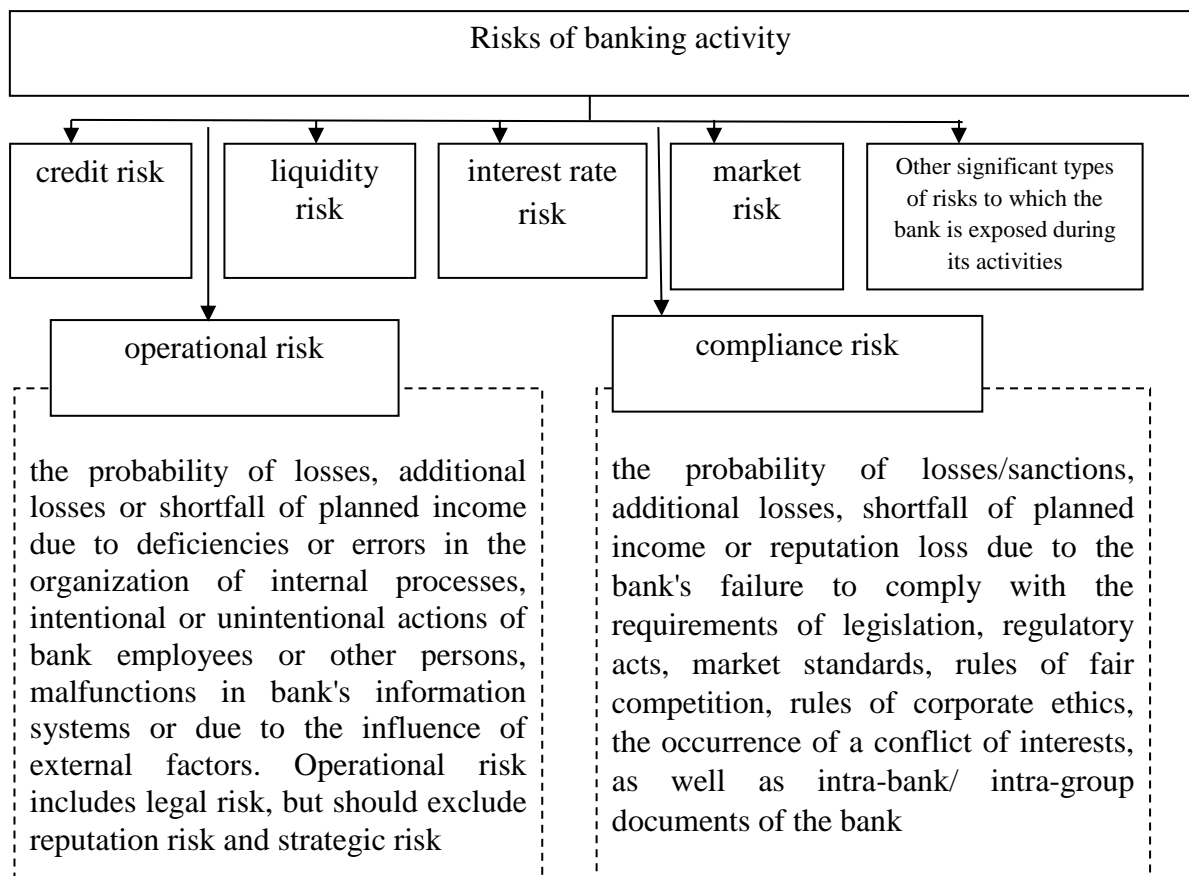

Fig. 1. The classification of risks of banking activity according to the resolution "On the approval of the Regulation on the organization of the risk management system in banks of Ukraine and banking groups".

Source: summarized by the author based on [7]

In our opinion, a more complete interpretation of the concept of "reputational risk" can be observed in the resolution of the National Bank of Ukraine "On approval of the Regulation on financial monitoring by banks", which focuses on different groups of the target audience and the bank's responsibilities.

If we turn to international standards, the Basel Committee on Banking Supervision distinguishes the following bank risks: credit risk, country risk and transfer risk, market risk, interest rate risk, risk of liquidity loss, operational risk, legal risk and reputational risk. The Basel Committee on Banking Supervision defines a bank reputation risk as the risk arising from a negative perception by customers, counterparties, shareholders, investors and regulators, which may affect the bank's ability to maintain existing or establish new business relationships and obtain long-term access to funding sources [5, 9].

The Basel Committee in its interim consultation documents highlights the following important points related to bank reputation risk: reputational risk can be defined as the risk arising from a negative perception by buyers, counterparties, shareholders, investors and regulators, which may affect the ability for the bank to maintain existing or establish new business relationships and obtain long-term access to funding sources; reputational risk, usually through implicit mechanisms of influence, can lead to an increase in credit, market and legal risks, as well as liquidity risks, each of which, in turn, can negatively affect the bank's profit, liquidity or capital; bank managers must develop and implement relevant internal regulatory documents (policies) and procedures for identifying factors and sources of reputational risk when entering new markets, introducing innovative products and services or areas of activity. In addition, stress-testing procedures should take into account reputation risk so that management has a clear idea of its consequences [1, p. 78].

The need to manage the bank reputation risk is justified by the recommendations of the supranational regulator: in the framework of market risk management, in addition, the second component of Basel II in the section "Other risks" notes that despite the fact that such risks as reputational and strategic are not easily measurable, banks should continue to develop methods for managing all aspects of these risks. Thus, the Basel Committee suggests that the banks themselves develop regulations and procedures for assessing reputational risk.

In fact, reputational risks are not mentioned in the Basel III recommendations and this indicates the following: the transition from reputational risks to risks of interaction with counterparties is explained by the fact that leveling the risks of business reputation loss is often reduced to the implementation of credit and compliance risk analysis procedures.

Therefore, in view of the above, we consider that reputational risk arises because of negative public opinion about the bank and affects its ability to establish new relationships, provide new services or maintain existing relationships with interested stakeholders. The risk of the bank reputation has certain features, namely: it is of primary importance among other risks, since the loss of the bank's reputation can lead to the outflow of customers and the termination of banking activities; appears in case of trust loss of interested parties in bank; cannot be predicted; is not regulated by supervisory authorities; the formation of special reserves and capital is not foreseen to cover losses.

Next, we will analyze the factors that affect the formation of the of bank reputation risk at the macro and micro levels (Fig. 2) [1, 5].

The above-mentioned macro- and micro-level factors have a specific impact on the business reputation, image and brand of the bank, and their consequences can contribute to the emergence and exacerbation of reputational risk, if banking institutions do not pay sufficient attention to the implementation of risk protection measures. Therefore, when forming a bank development strategy, more attention should be paid to the identification and management of reputational risk, which is the result of deterioration or even loss of the bank reputation.

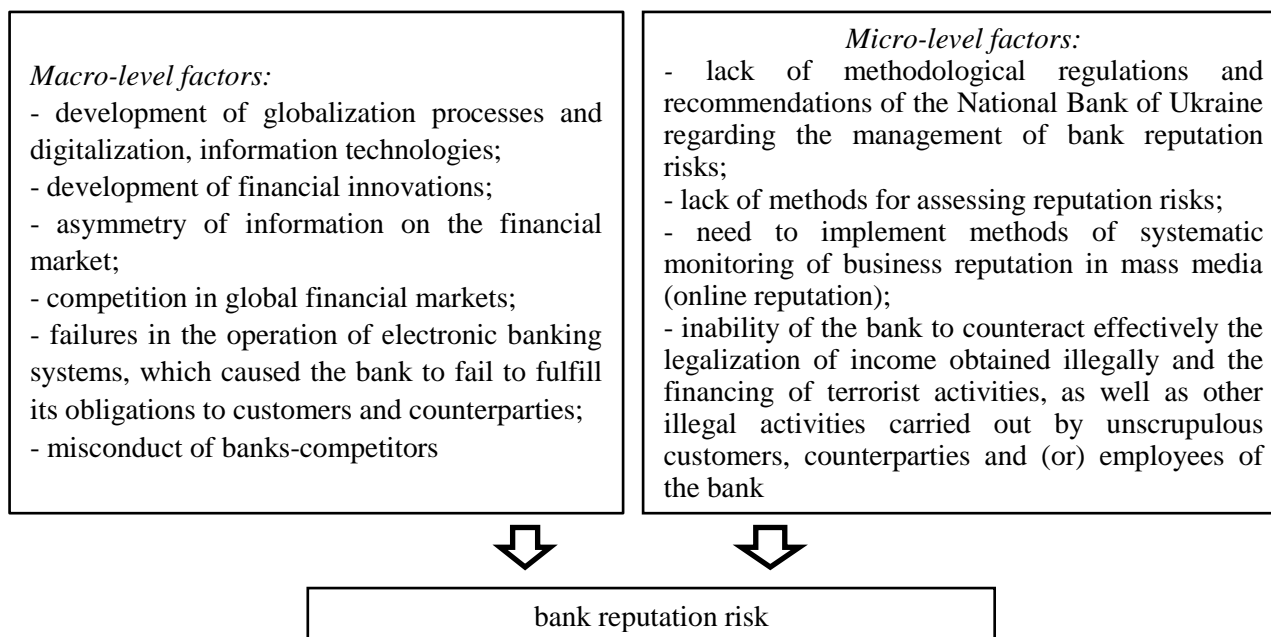

Fig. 2. Factors affecting the formation of bank reputation risk

Source: summarized by the author based on [1, 5]

Table 2 shows the stages of reputation risk management and the characteristics of these stages.

Table 2

Stages and content of reputation risk management

Stages	Characteristic
I stage	Specification of general lists of all possible risk-generating factors, a change in the state and size of which means the occurrence of an unfavorable situation for the bank. It is very important to determine the correct list of these parameters, they include changes in the level and structure of the bank's customer base, controversial actions of persons connected with the bank, the frequency of the speech of bank's chairman in the media, the level of customer loyalty to the bank, etc.
II stage	It is characterized by the establishment of limit values for each factor of the system, exceeding or reducing which means an increase in the influence of reputational risk on the normal functioning of the bank and the approach of its activity to critical levels.
III stage	The main tasks of the system for monitoring the business reputation of the bank, its shareholders, affiliated persons, subsidiaries and dependent organizations are immediate response to information published in the mass media that can affect the bank reputation risk.
IV stage	This stage is characterized by the following measures: monitoring the state and size of reputational risk, monitoring the implementation of measures for crisis situations, preventing the bank from being under the simultaneous short-term influence of several risks, general monitoring of the functioning of risk management system in bank.

Source: constructed by the author

The main goal of reputational risk management is to reduce possible losses, preserve and maintain the bank's business reputation in front of counterparties and other market participants.

Therefore, a positive result can be achieved only under the condition of reputational risk management at all levels of management and in all areas of its activity, while the reputational risk management mechanism must be integrated into the bank's general management system and its risk management system. It should function as part of the bank's overall development strategy, risk management strategy and corporate culture adopted by the bank. It is clear that the functions of reputational risk management should be shared between top managers, the risk management

department, the marketing department, the PR department or the press service. The process of reputational risk management begins with the bank's top management, as the board is responsible for managing the bank's risks. Board members are charged with the responsibility of constantly analyzing information about the level of reputational risk and deciding the degree of its acceptability.

Minimizing the risk of a banking institution's business reputation is carried out by:

- fulfillment of the requirements established by the National Bank of Ukraine and other state bodies;
- timely fulfillment of obligations to clients and counterparty banks;
- compliance with financial indicators, which, according to international standards, indicate the stability of a financial institution;
- promptly informing its clients and the public in general about activities;
- implementation of a system for monitoring the media image of the bank, its managers and shareholders;
- constant improvement of personnel qualifications and their stimulation;
- increasing the level of corporate social responsibility [10].

There is no doubt that planned reputation management gives a predictable and significant effect, because it allows you to optimize the risks of business reputation while simultaneously solving larger tasks. The algorithm of effective reputational risk management of banks can become the basis for making strategic decisions in the field of forming a reputational risk management strategy, which involves the creation of a comprehensive and effective risk management system taking into account the specifics of the bank's activities, the character and scope of its operations, risk profile and strategic goals.

In order to manage reputational risk in banking institutions, the following measures should be implemented:

- 1) creation of a system for assessing the perception of the bank's image among clients, state bodies, and mass media;
- 2) assessment of the awareness of clients, state bodies, mass media about the bank's activities on the financial market of Ukraine;
- 3) implementation of the process of monitoring the reputation of the bank's clients in order to avoid relations with clients with an unsatisfactory reputation;
- 4) monitoring customer feedback about the bank and its activities, media reports about the bank and its customers;
- 5) placing information about its activities on the bank's website.

Conclusions. Therefore, the business reputation of banks is formed over a certain period, and each of them is characterized by certain reputation risks, which can influence the bank's activities to a greater or lesser extent. The main measures to minimize the risk of business reputation loss (reputational risk) in the bank are the following: the implementation of an appropriate information policy, which would provide for publishing information about the bank on the bank's official website and in the mass media, aimed at maintaining the bank's positive reputation and image; the participation in thematic conferences, the organization of working meetings and current interaction with participants of the financial market, the settlement of disputed issues by clients and partners of the bank in the working order. In conditions of instability, the bank's business reputation will be the main source of ensuring its stability and obtaining competitive advantages, which will contribute to its further development.

Список використаної літератури

1. Ділова репутація банків: цифрові виклики та управління: монографія. За редакцією Л. В. Кузнецової. Харків, «Діса Плюс». 2020. 327 с.
2. Ковтун В.П. Алгоритм аналізу репутаційних ризиків підприємства. *Економічний аналіз*. 2012 рік. Вип.10, Ч. 4. С. 170—174.
3. Буряк А.В., Римар А.О. Репутаційні ризики банківського сектору: інституційні прояви суспільної довіри до фінансового сектору країни. *Економіка. Фінанси. Право*. №12, 3/2017. С. 10—14.
4. Honey Garry. A Short Guide to Reputation Risk / Garry Honey. – Farnham: Gower Publishing, 2009
5. Шульга Н. П., Баланчук Д. В. Феномен ризику репутації банку. *Економіка та держава*. 2019. № 6. С. 21–26. DOI: [10.32702/2306-6806.2019.6.21](https://doi.org/10.32702/2306-6806.2019.6.21)
6. Постанова Правління НБУ "Про схвалення Методичних вказівок з інспектування банків "Система оцінки ризиків" від 15.03.2004 № 104. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0104500-04>
7. Постанова Правління НБУ "Про затвердження Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах" від 11.06.2018 № 64. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0064500-18> (дата звернення: 28.10.2022)
8. Постанова Правління НБУ "Про затвердження Положення про здійснення банками фінансового моніторингу" від 26.06.2015 № 417. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0065500-20> (дата звернення: 28.10.2022)
9. Консультативний документ. Запропоновані вдосконалення Рамкової програми Базель II. Базельський комітет з банківського нагляду, 2009. URL: <http://www.bis.org/publ/bcbs150.pdf> (дата звернення: 28.10.2022)
10. Торяник Ж.І., Лісова А.В. Управління репутаційним ризиком в банківських установах України. *Економіко-правові аспекти господарювання: сучасний стан, ефективність та перспективи*: матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції. Одеса, 2022. С. 306-308.

Стаття надійшла до редакції 01.11.2022

Статтю рекомендовано до друку 05.12.2022

References

1. Kuznietsova, L.V. (Ed.) (2020). *Dilova reputatsiia bankiv: tsyfrovi vyklyky ta upravlinnia* : monohrafiia. [Business Reputation of Banks: Digital Challenges and Management]. Kharkiv, «Disa Plus» (in Ukrainian).
2. Kovtun, V.P. (2012). Alhorytm analizu reputatsiinykh ryzykiv pidpriemstva [Algorithm for the analysis of enterprise reputational risks]. *Ekonomichnyi analiz*, Issue No. 10, part 4, 170—174 (in Ukrainian).
3. Buriak, A.V., Ryamar, A.O. (2017). Reputatsiini ryzyky bankivskoho sektoru: instytutsiini proiavy suspilnoi doviry do finansovoho sektoru krainy [Reputational risks of the banking sector: institutional manifestations of public trust in the country's financial sector]. *Ekonomika. Finansy. Pravo*. №12, 3/, 10—14 (in Ukrainian).
4. Honey Garry (2009). A Short Guide to Reputation Risk. Farnham: Gower Publishing (in English).
5. Shulha, N. P., Balanchuk, D. V. (2019). Fenomen ryzyku reputatsii banku. [The phenomenon of bank reputation risk]. *Ekonomika ta derzhava*, № 6, 21—26. DOI: [10.32702/2306-6806.2019.6.21](https://doi.org/10.32702/2306-6806.2019.6.21) (in Ukrainian).
6. *Postanova Pravlinnia NBU "Pro skhvalennia Metodychnykh vkazivok z inspektuvannia bankiv "Systema otsinky ryzykiv" vid 15.03.2004 № 104* [Resolution of the Board of the National Bank of Ukraine "On the approval of Methodological instructions for the inspection of banks "Risk assessment system" dated March 15, 2004 No. 104]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0104500-04> (in Ukrainian).
7. *Postanova Pravlinnia NBU "Pro zatverdzhennia Polozhennia pro orhanizatsiiu systemy upravlinnia ryzykamy v bankakh Ukrainy ta bankivskykh hrupakh" vid 11.06.2018 № 64* [Resolution of the Board of the NBU "On approval of the Regulation on the organization of the risk management system in banks of Ukraine and banking groups" dated June 11, 2018 No. 64]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0064500-18> (in Ukrainian).
8. *Postanova Pravlinnia NBU "Pro zatverdzhennia Polozhennia pro zdiisnennia bankamy finansovoho monitorynhu" vid 26.06.2015 № 417* [Resolution of the Board of the National Bank of Ukraine "On approval of the Regulation on implementation of financial monitoring by banks" dated June 26, 2015 No. 417]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0065500-20> (in Ukrainian).
9. *Konsultatyvnyi dokument. Zaproponovani vdoskonalennia Ramkovoї prohramy Bazel II. Bazelskyi komitet z bankivskoho nahliadu, 2009* [Advisory document. Proposed improvements to the Basel II Framework Program. Basel Committee on Banking Supervision, 2009]. Retrieved from <http://www.bisorg/publ/bcbs150.pdf> (in Ukrainian).
10. Torianyuk, Zh.I., Lisova, A.V. (2022). Upravlinnia reputatsiinyym ryzykom v bankivskykh ustanov Ukrainy [Reputational risk management in banking institutions of Ukraine]. *Ekonomiko-pravovi aspekty hospodariuvannia: suchasnyi stan, efektyvnist ta perspektyvy*, materialy VIII Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii [Economic and legal aspects of management: current state, effectiveness and prospects: materials of the VIII International Scientific and Practical Conference]. Odessa (in Ukrainian).

The article was received by the editors 01.11.2022

The article is recommended for printing 05.12.2022

Жанна Торяник

к.е.н., доцент, Навчально-науковий інститут «Каразінський банківський інститут»
Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна
майдан Свободи, 4, Харків, 61022, Україна;
e-mail: zhanna.toryanik@karazin.ua, ORCID ID: 000-0002-8853-7659

Вікторія Шевченко

к.ф.н., доцент, Навчально-науковий інститут «Каразінський банківський інститут»
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна
майдан Свободи, 4, Харків, 61022, Україна;
e-mail: vikashev35@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-0429-1880

Іван Торяник

здобувач вищої освіти, Навчально-науковий інститут «Каразінський банківський інститут»
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна,
майдан Свободи, 4, Харків, 61022, Україна;
e-mail: yenom32900@gmail.com

Діана Шевченко

здобувач вищої освіти, Навчально-науковий інститут «Каразінський банківський інститут»
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна,
майдан Свободи, 4, Харків, 61022, Україна;
e-mail: shevchenko2019.8843022@student.karazin.ua

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ РЕПУТАЦІЙНИМ РИЗИКОМ БАНКУ

Анотація. Успішна діяльність будь-якої компанії залежить не тільки від якості послуг, що надаються, а й від репутації, яка формується у процесі її діяльності на ринку. Особливо гостро це питання стоїть для банку, оскільки ефективність його діяльності багато в чому залежить від поведінки та рівня довіри до нього клієнтів, кредиторів, держави, контрагентів та партнерів. Тому для банківського бізнесу загроза втрати репутації вийшла на одне з перших місць у списку найбільш значимих ризиків.

В статті обґрунтовано теоретико-методологічні засади щодо удосконалення системи управління репутаційними ризиками банку. Об'єктом дослідження є процес управління репутаційним ризиком банків та предметом дослідження є теоретичні та методичні підходи до управління репутаційним ризиком банків.

Вивчення наукових поглядів закордонних та вітчизняних науковців, нормативно-правової бази дозволило узагальнити основні підходи до трактування поняття «репутаційний ризик». Встановлено, що більшість авторів розглянутих методичних підходів щодо оцінки репутації та ризику в банку не розмежовують поняття «ділова репутація» та «репутаційний ризик», ризик репутації пов'язаний з втратою ділової репутації, довіри та лояльності до банку з боку клієнтів та партнерів, тобто стосується управління відносинами з зацікавленими особами. Доведено, що ризик репутації може виникнути як результат дії інших видів банківських ризиків, або появи таких чинників як асиметрія інформації.

Встановлено, що основними заходами щодо мінімізації ризику втрати ділової репутації (репутаційного ризику) в банку є: проведення відповідної інформаційної політики, яка б передбачала публікацію інформації про банк на офіційному вебсайті банку та у засобах масової інформації, спрямованої на підтримання позитивної репутації банку та його іміджу; участь у тематичних конференціях, організація робочих зустрічей та поточна взаємодія з учасниками фінансового ринку, врегулювання у робочому порядку спірних питань клієнтами та партнерами банку.

Ключові слова: банк, ділова репутація, репутаційний ризик, оцінка репутації банку, управління репутаційним ризиком.

Рис.: 2, табл.: 2, бібл.: 10

Фінанси, облік, аудит та оподаткування Finance, accounting, audit and taxation

DOI: [10.26565/2786-4995-2022-4-03](https://doi.org/10.26565/2786-4995-2022-4-03)

УДК 656:338.5

Андрій Непран

к.е.н., доцент

доцент кафедри економіки і підприємництва

*Харківського національного автомобільно-дорожнього університету,
вул. Ярослава Мудрого, 24, Харків, 61002, Україна*

Аліна Петрик

студент першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

*Харківського національного автомобільно-дорожнього університету,
вул. Ярослава Мудрого, 24, Харків, 61002, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ ВСТАНОВЛЕННЯ ТАРИФІВ НА ПЕРЕВЕЗЕННЯ ПАСАЖИРІВ НА АВТОБУСНИХ МАРШРУТАХ ЗАГАЛЬНОГО КОРИСТУВАННЯ

Анотація. Визначення економічно обґрунтованого тарифу на перевезення пасажирів в автомобільному транспорті має велике значення, оскільки від рівня тарифу у значній мірі залежить дохід і прибуток автотранспортних та туристичних підприємств. В статті розглянуто особливості встановлення тарифів на пасажирські перевезення автомобільним транспортом. Здійснено обґрунтування та розрахунок тарифу на перевезення пасажирів автомобільним транспортом загального користування.

В Україні скасовано державне регулювання тарифів на перевезення пасажирів на приміських і міжміських внутрішньообласних автобусних маршрутах загального користування, тобто тарифи на такі маршрути є вільними. Встановлення тарифів на перевезення пасажирів автомобільним транспортом здійснювалося на основі витратного методу ціноутворення. Тариф на перевезення визначався виходячи із планових витрат на перевезення пасажирів, податків та зборів, а також з урахуванням економічно обґрунтованого прибутку перевізника. Зроблено калькулювання собівартості перевезення пасажирів на автомобільному транспорті відповідно до діючої нормативної бази. Обчислено величину транспортного тарифу з урахуванням всіх складових витрат.

Планування та розрахунок витрат автотранспортного підприємства було здійснене на основі нормативного методу із урахуванням галузевих норм використання матеріальних та паливно-енергетичних ресурсів, ставок податків і зборів (обов'язкових платежів), прогнозного індексу цін виробників промислової продукції на запланований рік. Обчислена величина тарифу дозволить підприємству забезпечити рентабельність перевезення пасажирів та конкурентоспроможність на ринку.

Ключові слова: *тариф, калькулювання, собівартість перевезення, витрати, прибуток, ціна*
Формули: 3, табл.: 11, бібл 15.

Постановка проблеми. Визначення економічно обґрунтованого тарифу на перевезення пасажирів в автомобільному транспорті має велике значення, оскільки від рівня тарифу у значній мірі залежить дохід і прибуток автотранспортних та туристичних підприємств. В Україні на законодавчому рівні скасовано державне регулювання тарифів на перевезення пасажирів на приміських і міжміських внутрішньообласних автобусних маршрутах загального користування. Тобто тарифи на перевезення пасажирів на автобусних маршрутах загального користування та в сфері туристичного бізнесу є вільними. Встановлення тарифів без урахування відповідних змін виробничої діяльності (цін на паливо, витрат на оплату праці) призводить до збитковості перевезень. При збитковості перевезень перевізники не в змозі у повній мірі забезпечити належний технічний стан автобусів, дотримання графіків руху на маршрутах та забезпечувати безпеку руху, що у свою чергу підвищує аварійність при перевезенні пасажирів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню проблем формування тарифів на перевезення пасажирів автомобільним транспортом присвячені публікації О. І. Дмитрієвої, І. Ю. Шевченко, Н. І. Богомолової, В. Г. Шинкаренка, М. В. Богаченко, Л. А. Савченко, О. М. Пилипенка та ін. [1-6]. «Система формування тарифів на перевезення пасажирів підприємствами автомобільного транспорту, — відмічали Н. І. Богомолова, — має певні особливості, здебільшого пов'язані зі специфікою використання автомобільного транспорту [3, с. 3]. Між тим, необґрунтованість тарифів на перевезення пасажирів автомобільним транспортом порушує баланс інтересів перевізників та споживачів транспортних послуг, знижує ефективність надання послуг з перевезень.

Невирішені складові загальної проблеми. В наукових працях, присвячених ціноутворенню пасажирських перевезень на автомобільному транспорті, відсутній порядок науково обґрунтованого розрахунку тарифів, методичні рекомендації щодо визначення окремих його складових.

Формулювання цілей статті. Метою статті є обґрунтування встановлення тарифу на перевезення пасажирів автомобільним транспортом загального користування та у сфері туристичного бізнесу на основі чинного законодавства.

Виклад основного матеріалу досліджень. Встановлення тарифів на перевезення пасажирів автомобільним транспортом здійснюється на основі витратного методу ціноутворення. Тариф на перевезення визначається виходячи із планових витрат на перевезення пасажирів, податків та зборів, а також з урахуванням економічно обґрунтованого прибутку перевізника.

Управління ціноутворенням у сфері перевезення пасажирів автомобільним транспортом представляє важливу ланку в системі управління транспортним підприємством та його фінансовим станом. Встановлення обґрунтованих тарифів дає змогу позитивно впливати на величину споживчого попиту та забезпечити формування доходів транспортних підприємств, достатніх для їх нормального розвитку. Удосконалення ціноутворення на перевезення пасажирів автомобільним транспортом потребує ґрунтовних досліджень та розрахунків витрат.

Розробка тарифної політики на ринку автобусних перевезень загального користування буде більш обґрунтованою у разі уніфікованої системи економічних показників та порядку їх розрахунку, що забезпечить узгодження тарифів з іншими характеристиками перевезення пасажирів.

Система формування тарифів на перевезення пасажирів автомобільним транспортом має певні особливості, які пов'язані із специфікою використання автомобільного транспорту та визначенням витрат при перевезенні пасажирів.

Для встановлення економічно обґрунтованої величини тарифу необхідно визначити розмір планових витрат на перевезення одного пасажирів за окремими статтями витрат, тобто здійснити калькулювання вартості перевезення пасажирів. Метою визначення собівартості

перевезень є своєчасне та повне визначення планових витрат на їх виконання, здійснення контролю за використанням матеріальних і трудових ресурсів, встановлення тарифу.

Методика розрахунку тарифів на послуги пасажирського автомобільного транспорту здійснюється на основі «Методики розрахунку тарифів на послуги пасажирського автомобільного транспорту», затвердженим наказом Міністерства транспорту та зв'язку України від 17.11.2009 № 1175 (далі — Методика № 1175) [7]. Для визначення регульованих тарифів на перевезення пасажирів застосування Методики № 1175 є обов'язковим, а для вільних тарифів авто перевізників незалежно від форм власності — носить рекомендаційний характер.

Розглянемо порядок визначення тарифу на перевезення пасажирів автомобільним транспортом загального користування на наступному прикладі. Характеристики транспортного засобу та роботи автобусів наведено нижче:

Коротка технічна характеристика автобуса

Марка транспортних засобів, які працюють на маршруті	Еталон А.08128
Кількість автобусів на маршруті, од.	2
Пасажиромісткість автобуса за даними технічного паспорту	
місць для сидіння	24
загальна кількість місць	70
довжина/ ширина/ висота (мм)	9440/2345/2900
Вид палива	дизель
Кількість шин, шт.	6

Техніко-експлуатаційні показники роботи автобуса на маршруті

Час в наряді	15 год.
Експлуатаційна швидкість	24,2 км
Коефіцієнт використання пробігу	0,99
Чисельність водіїв на маршруті, осіб	4
Коефіцієнт використання пасажиромісткості	0,65
Кількість оборотних рейсів	16
Нульовий пробіг на маршруті в обидві сторони, км	4,2
Запланований добовий пробіг на маршруті (з урахуванням нульового), км	353,6
Розрахунковий загальний обсяг перевезень на маршруті на рік	213091
Запланований загальний річний пробіг на маршруті (з урахуванням нульового), км	129064
Середня кількість перевезених за один день пасажирів:	
вихідний день	431
робочий день	655

Найважливішою задачею обґрунтування тарифу є економічне визначення витрат на перевезення пасажирів на плановий період (рік). Складання кошторису витрат на перевезення пасажирів за статтями калькуляції здійснюється на основі П(С)БО 16 «Витрати» [8], Методики № 1175 [7], а також Методичних рекомендації № 65 [9].

До планової виробничої собівартості послуг відповідно до п. 25 Методики № 1175 відносять: а) прямі матеріальні витрати; б) прямі витрати на оплату праці; в) інші прямі витрати; г) загальновиробничі витрати. Розглянемо порядок розрахунку основних статей витрат.

При плануванні собівартості перевезень відповідно до п. 2.6 Наказ № 65 [9] встановлюється наступна номенклатура прямих матеріальних витрат: а) паливо; б) мастильні матеріали; в) витрати на відновлення та ремонт (знос) автомобільних шин; г) акумуляторні батареї; д) інші матеріали е) допоміжні матеріали.

Розрахунок витрат на паливо. За статтею «Паливо» планують витрати на усі види автомобільного палива та з діючими нормами та цінами (з урахуванням витрати на доставку до місця збереження і видачі, на роботу спеціального обладнання, на роботу автономного обігрівача тощо). Розрахунок потреби в паливі здійснюється на основі планового пробігу автомобіля і норм витрат палива.

Для автобусів розрахунок нормативних витрат на паливо відповідно до п. 4.1. Наказу №43. Базові лінійні норми витрат палива, перелік коригуючих коефіцієнтів, їх величини та методика їх застосування приймаються згідно «Норм витрат палива і мастильних матеріалів на автомобільному транспорті» [10]. Розрахунок витрат на паливо здійснено в табл. 1.

Таблиця 1

Розрахунок витрат на паливо

Показники	Еталон А.08128	Примітка
Базова лінійна норма витрат палива для конкретної марки автомобільного транспортного засобу, л/100 км (куб. м/100 км)	25,02	
Сумарний коригуючий коефіцієнт, %	22	5+10+4+3
а) автобуси працюють в умовах міста з населенням до 0,5 млн осіб	5	
б) частими зупинками пов'язаними з посадкою і висадкою пасажирів	10	
в) робота в зимових умовах*	4	
г) автобус більше 5 років	3	
Пробіг автомобіля, км	129064	
Нормативні витрати палива, л	39396	$0,01 \times 25,02 \times$ $\times 129064 \times (1+0,01 \times 22)$
Додатково: Витрати палива на 1 км пробігу, л	0,305244	$0,01 \times 25,02 \times (1+0,01 \times 22)$

*За роботу у холодну пору року норми витрат палива підвищуються на 4 % (нижче ніж -5°C та до -10°C включно).

Витрати на паливо ($B_{\text{пал}}$) розраховують, виходячи з загального обсягу споживання (Q_n) і діючих цін на паливо (C), грн, тобто $B_{\text{пал}} = Q_n \times C$.

При середній вартості дизеля 45 грн за 1 л (за даними сайта фірми ОККО за 20.11.2022; <https://www.okko.ua/fuels>) витрати на паливо складуть:

$$B_{\text{пал}} = 39396 \times 45 = 1772820 \text{ грн.}$$

Розрахунок витрат на мастильні та інші експлуатаційні матеріали. За статтею «мастильні та інші експлуатаційні матеріали» відносяться витрати відповідно моторних, трансмісійних, спеціальних олив та пластичних мастил. Норми витрат мастильних матеріалів визначаються за кожним видом оливи або мастила виходячи з норми витрат оливи на 100 л витрат палива приведені в додатку В Норм витрат палива і мастильних матеріалів на автомобільному транспорті [10]. Витрати на мастильні матеріали визначають на 1 км пробігу транспортного засобу.

Розрахунок витрат на мастильні та інші експлуатаційні матеріали на весь обсяг перевезень наведені в табл. 2.

Таблиця 2

Вихідні дані для розрахунку вартості мастильних та інших експлуатаційних матеріалів

Вид мастильних та інших експлуатаційних матеріалів	Норми витрат: (л/100 л палива)	Ціна, грн/л*
Моторна олива	2,8	250
Трансмісійна олива	0,4	250
Спеціальна олива	0,1	300
Пластичні мастила (кг/100 л палива)	0,3	300

*Середньозважені ціни за листопад 2022 р.

Витрати мастильних матеріалів на 1 км пробігу складуть:

$$B_{\text{м1км}} = 0,01 \times 0,305244 \times (2,8 \times 250 + 0,4 \times 250 + 0,1 \times 300 + 0,3 \times 300) = 2,8082448 \text{ грн.}$$

Вартість мастильних матеріалів складе:

$$B_{\text{мм}} = B_{\text{м1км}} \times S = 2,8082448 \times 129064 = 362443,3 \text{ грн.}$$

Розрахунок витрат на відновлення та ремонт автомобільних шин. За цією статтею планують витрати на відновлення та ремонт автомобільних шин у процесі їх експлуатації. Витрати на відновлення та ремонт автомобільних шин визначаються на 1 км пробігу автомобільного транспортного засобу Експлуатаційна норма середнього ресурсу шин та методика застосування коефіцієнтів коригування надана в Експлуатаційних нормах середнього ресурсу пневматичних шин колісних транспортних засобів і спеціальних машин, виконаних на колісних шасі [11].

Дані для розрахунку витрат на автомобільні шини наведені в табл. 3.

Таблиця 3

Вихідні дані для розрахунку витрат на автомобільні шини

Показник	Значення
Прогнозована ціна автомобільної шини, грн	2500
Кількість шин, встановлених на одному автомобільному транспортному засобі, од.	6
Експлуатаційна норма середнього ресурсу шин, км	60000
Коефіцієнт коригування, який враховує умови експлуатації*	1,02

*1,02 — коефіцієнт коригування залежно від використання вантажності (пасажировмісності), інші коефіцієнти прийняті рівними 1.

Витрати на автомобільні шини на 1 км пробігу складуть:

$$B_{\text{ш1км}} = \frac{2500 \times 6}{60000 \times 1,02} = 0,245098 \text{ грн/км.}$$

Витрати на автомобільні шини 2 автомобілів за рік складуть:

$$B_{\text{ш}} = B_{\text{ш1км}} \times S = 64532 \times 0,245098 + 64532 \times 0,245098 = 31633,3 \text{ грн.}$$

64532 — це пробіг за рік одним автобусом, а двома — 129064 км.

Розрахунок витрат за статтею «Акумуляторні батареї». За статтею «Акумуляторні батареї» включаються витрати на відновлення та ремонт акумуляторних батарей. Витрати на акумуляторні батареї визначаються на 1 км пробігу. Експлуатаційна норма середнього ресурсу акумуляторних батарей та коефіцієнти коригування встановлені Експлуатаційними нормами середнього ресурсу акумуляторних свинцевих стартерних батарей колісних транспортних засобів і спеціальних машин, виконаних на колісних шасі [12].

Вихідні дані для розрахунку витрат на акумуляторні батареї на 1 км пробігу автобусу наведені в табл. 4.

Розрахунок витрати на акумуляторні батареї на 1 км пробігу:

$$B_{\text{аб1км}} = \frac{4500 \times 1}{27 \times 1 \times 5374,7} = 0,0310095 \text{ грн/км.}$$

Таблиця 4

Вихідні дані для розрахунку витрат на акумуляторні батареї

Показник	Значення
Прогнозована ціна акумуляторної батареї, грн	4500
Кількість акумуляторних батарей, встановлених на одному автомобільному транспортному засобі, од	1
Експлуатаційна норма середнього ресурсу акумуляторних батарей, місяців	27
Коефіцієнт коригування, який враховує умови експлуатації Фактична інтенсивність експлуатації автобусу, км/місяць (129064:2×30,4*)	1
	5374,7

*30,4 – середня кількість днів за місяць (365:12).

Витрати за статтею «Акумуляторні батареї» двох автобусів за рік складуть:

$$B_{аб} = (0,0310095 \times 64532) \times 2 \text{ авт.} = 4002,2 \text{ грн.}$$

Загальна сума прямих матеріальних витрат на перевезення пасажирів за рік визначається за формулою:

$$B_{пр. вит} = B_{пал} + B_{мм} + B_{аб} + B_{ш}, \quad (1)$$

де $B_{пал}$ — витрати на паливо;

$B_{мм}$ — витрати на мастильні та інші матеріали;

$B_{аб}$ — витрати за статтею «Акумуляторні батареї»;

$B_{ш}$ — витрати на відновлення та ремонт автомобільних шин.

Розрахунок прямих витрат наведено нижче:

паливо	1772820,0
мастильні та інші експлуатаційні матеріали	362443,3
витрати на відновлення та ремонт автомобільних шин	31633,3
акумуляторні батареї	4002,2
<hr/>	
Всього	2170898,8

Розрахунок витрат за статтею «Прямі витрати на оплату праці». За статтею «Прямі витрати на оплату праці» включають пов'язані з веденням основної господарської діяльності витрати на виплату основної і додаткової заробітної плати, обчислені згідно із системами оплати праці, прийнятими підприємством, включаючи будь-які виплати у грошовій або натуральній формі (п. 22 Наказу № 65).

Оплата водіїв може здійснюватися як на основі місячного окладу, так погодинно. У більшості випадків оплата водіїв здійснюється переважно за погодинно-преміальною системою. Тарифні розряди і ставки водіїв встановлюються в залежності від класу автомобіля, робочого об'єму двигуна (у літрах). Коефіцієнти співвідношень до мінімальної заробітної плати водіїв автобусів наведено в Додатку 1.4 Галузевої угоди у сфері автомобільного транспорту [13]. При розрахунку витрат на оплату праці тарифні ставки і оклади водіїв автобусів бралися відповідно до Додатку 1 Галузевої угоди автомобільного транспорту. Для автобуса середнього класу довжиною 9,4 м коефіцієнт співвідношення до мінімальної заробітної плати складає 1,931. При мінімальній зарплаті 6500 грн місячна тарифна ставка водія автобуса становить 12937,7 грн (6700 × 1,931).

Чисельність водіїв автобусів залежить від тривалості рейсу, чисельності автобусів, змінності роботи, кількості відпрацьованих годин за зміну, наявності рейсів у вихідні та святкові.

Вихідні дані дня розрахунку чисельності водіїв:

Початок рейсу	6.00
Кінець рейсу	21.00
Кількість автомобілів на рейсі	2
Тривалість 1 зміни	6.00-14.00
Тривалість 2 зміни	13.00-21.00
Кількість днів, за якими здійснюється рейси	365

Оскільки у нас 2 автомобіля, водії працюють у дві зміни, то чисельність водіїв за рік можна обчислити за нормами обслуговування (табл. 5).

Таблиця 5

Розрахунок числа водіїв по нормам обслуговування

Професія	Число автобусів, що обслуговуються	Число водіїв на 1 автобус	Потреба водіїв в 1 зміну	Число змін	Явочне число водіїв	Коефіцієнт невиходів на роботу	Кількість водіїв на маршруті за рік
Водій автобуса	2	1	2	2	4	1,66	6,7

Середня тривалість відпустки водія відповідно до чинного законодавства становить 24 календарних дня. Середня тривалість невиходів через хворобу (на основі фактичних даних за минулі роки) складає 5 днів. Кількість робочих днів у 2023 р. становить 249 днів. Отже, явочне число робочих днів в середньому на одного водія становить 220 днів (249 – 24 – 5). Оскільки маршрут здійснюється 365 днів, то коефіцієнт переведення явочної чисельності водіїв в облікове число водіїв становить 1,66 (365/220). Отже, середньорічна чисельність водіїв за рік становить 6,7 осіб.

Прямі витрати на оплати праці ($B_{\text{оп(водіїв)}}$) визначаються як основна заробітна плата ($3П_{\text{тар.}}$), додаткової заробітної плати ($3П_{\text{дод.}}$) та премій ($П$), тобто $B_{\text{оп(водіїв)}} = 3П_{\text{тар.}} + 3П_{\text{дод.}} + П$.

Розрахунок витрат по оплаті праці водіїв автобусів наведено в табл. 6.

Таблиця 6

Розрахунок фонду оплати праці водіїв автобусів

Показники	
1. Середньорічне число водіїв, ставок	6,7
2. Тарифна місячна заробітна плата, грн	12937,7
3. Тарифний фонд заробітної плати за рік (ряд. 1 × ряд. 2 × 12)	1040191,1
4. Додаткова заробітна плата, %*:	
за інтенсивність	12
за роботу у нічний час**	20
за класність	10
за роботу у вихідні та святкові дні	100
5. Додаткова заробітна плата грн	235991,6
за інтенсивність	124822,9
за роботу у вечірній час*	1127,9
за класність	104019,1
за роботу у вихідні та святкові дні	6021,7
6. Премії за виконання графіку руху автобусів на маршруті, %	15
7. Розмір премій, грн (ряд. 3 × ряд. 6)	156028,7
8. Разом фонд оплати праці (ряд. 3 + ряд. 5 + ряд. 7)	1432211,4

* Перелік та розміри доплат і надбавок до тарифних ставок і посадових окладів встановлено згідно з Галузевою угодою.

**Додаткова заробітна плата за роботу у вечірній час 18 до 22 години (при багатозмінному режимі роботи) — 20 відсотків годинної тарифної ставки (окладу, посадового окладу) за кожну годину роботи в цей час.

Покажемо розрахунок додаткової заробітної плати за роботу у вечірній час за січень. Кількість годин роботи в нічний час — 3 години. Годинна ставка водія (за січень) — 81,40 грн (12937,7 грн:159 год.). Додаткова заробітна плата водія за роботу у вечірній час 2 водіїв:

$$81,4 \text{ грн} \times 3 \text{ год.} \times 2 \text{ водія} \times \frac{20}{100} = 97,6 \text{ грн.}$$

Аналогічно здійснювався розрахунок за інші місяці.

Згідно з чинного законодавства (ст. 107 Кодексу законів про працю) оплата роботи водіїв у святкові та вихідні дні здійснюється у подвійному розмірі (100 % від тарифного окладу). Розрахунок додаткової заробітної плати за роботу у вихідний та святковий дні здійснювався з урахуванням кількості вихідних днів за кожен місяць (у 2023 р. — 116 днів), денної ставки водія та кількості водіїв на лінії за день. Наведемо приклад розрахунку за січень: кількість святкових днів — 2, кількість вихідних днів — 9, кількість робочих днів — 20, місячна ставка — 12937,7 грн, денна ставка водія 646,9 (12937,7:20 днів), розмір доплати — 100 % ($\kappa=1$), число водіїв на лінії — 4.

Отже, доплата водіям за роботу у вихідний день: $646,9 \times 1 \times 4 = 2587,5$ грн.

Аналогічно обчислювалася додаткова заробітна плата за інші місяці. Зазначимо, що в Методичці № 1175 відсутні норми щодо включення додаткової заробітної плати. Багатьма авторами пропонується розрахунок додаткової заробітної здійснювати спрощено, переважно визначати у відсотках (15–20 %) від тарифної заробітної плати. Проте такий підхід не враховує особливості ставок доплат, встановлених на підприємстві.

Розмір премій визначається згідно з Положення про преміювання, яке затверджене на підприємстві. В даному випадку взята премія в 15 % від тарифного окладу водіїв за виконання графіку руху автобусів на маршруті. При плануванні фонду оплати праці водіїв можна взяти значення додаткової оплати праці, як відсоток її від основної (для автотранспортних підприємств 15–20%) або за фактичними витратами з попередніх періодів і її співвідношенням до фактично отриманої основної заробітної плати.

Розрахунок витрат за статтею «Інші прямі витрати». До складу «Інших прямих витрат відносяться: а) витрати на обов'язкові послуги, що надаються автостанціями; б) вартість ремонтних робіт і послуг, виконаних сторонніми підприємствами та організаціями; в) витрати на отримання ліцензій, дозволів, проведення державних технічних оглядів; г) нарахування на витрати з оплати праці працівників (водії, кондуктори); д) витрати на амортизацію основних засобів та нематеріальних активів виробничого призначення; е) витрати на всі види ремонту, технічний огляд і технічне обслуговування автомобільних транспортних засобів; є) витрати на медичний огляд водіїв [7].

Розрахунок витрат за статтею «Амортизація основних фондів і нематеріальних активів». До елемента «Амортизація основних фондів і нематеріальних активів» належать суми амортизаційних відрахувань, нарахованих згідно з порядком, нормами та умовами, встановленими чинним законодавством (п. 27 Наказу № 65). Порядок нарахування амортизації визначено П(С)БО 7 «Основні засоби». Відповідно до п. 23 П(С)БО 7 «Основні засоби» нарахування амортизації здійснюється протягом строку корисного використання (експлуатації) об'єкта [14]. Оскільки на суму амортизації зменшується податок на прибуток, при встановленні термінів корисного використання необхідно врахувати обмеження, встановлені ст. 138 Податкового кодексу. Відповідно до п. 138.3.3 ПКУ мінімальний строк корисної експлуатації транспортних засобів становить 5 років.

Розрахунок амортизації може здійснюватися будь-яким із п'ятих методів, який обирається підприємством самостійно з урахуванням очікуваного способу отримання економічних вигод від його використання (п. 28 П(С)БО 7 «Основні засоби»). Вихідні дані для розрахунку амортизації автобуса:

Термін корисного використання, років	6
Первісна вартість об'єкта основних засобів (автобуса), грн	1950000
Ліквідаційна вартість, грн	1000
Метод нарахування амортизації (згідно з обліковою політикою підприємства)	зменшення залишкової вартості
Початок нарахування амортизації	травень 2021 р.

Норма амортизації об'єкта основних засобів (первісна вартість — 1950 тис. грн, ліквідаційна вартість — 5 тис. грн) при корисному терміні використання 6 років складе:

$$H_a = 1 - \sqrt[6]{\frac{5000}{1950000}} = 1 - 0,370 = 0,630.$$

Порядок розрахунку амортизації за методом залишкової вартості наведено в табл. 7.

Таблиця 7

Розрахунок амортизації методом залишкової вартості

Рік експлуатації	Визначення річної суми амортизації, грн	Річна сума амортизації, що включається до собівартості продукції, грн	Знос на кінець відповідного року, грн (гр. 4 попереднього рядка + ряд. 3 поточної)	Залишкова вартість основного засобу (1950 000 – гр. 4)
2021	$1950\,000 \times 0,630 : 12 \times 8 = 1228576,13$	819050,75	819050,75	1130949,25
2022	$1130949,25 \times 0,630$	712542,18	1531592,93	418407,07
2023	$418407,07 \times 0,630$	263612,79	1795205,72	154794,28
2024	$154794,28 \times 0,630$	97526,44	1892732,16	57267,84
2025	$57267,84 \times 0,630$	36080,98	1928813,13	21186,87
2026	$21186,87 \times 0,630$	13348,55	1942161,69	7838,31
2027	$7838,31 \times 0,630$	1646,15	1943807,83	6192,17
Всього	×	1943807,83	×	×

Оскільки амортизація автобусу почала нараховуватися з травня 2021 р., то сума амортизації за 2021 р. розраховується відповідно до числа місяців нарахування амортизації (8 місяців).

На 2023 р. річна сума амортизації двох автомобілів складе
 $263612 \text{ грн } 79 \text{ коп.} \times 2 \text{ авт.} = 527225,6 \text{ грн.}$

Розрахунок витрат за статтею «Нарахування на витрати з оплати праці». За статтею «Відрахування на соціальні заходи» належать збір на державне (обов'язкове) соціальне страхування, ставка якого відповідно до п. 5 ст. 8 Закону України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» становить 22 %.

Виходячи із фонду заробітної плати водії ($\Phi_{зп}$) розраховують величину витрат за статтею «Відрахування на соціальні заходи» ($B_{соц}$):

$$B_{соц} = \Phi_{зп} \times \frac{22}{100} = 1432211,4 \times \frac{22}{100} = 315086,5 \text{ грн.}$$

Розрахунок витрат на технічне обслуговування і поточний ремонт автомобільних транспортних засобів (автобусів). До складу витрат на технічне обслуговування і поточний ремонт автомобільних транспортних засобів відносять витрати на матеріали, запасні частини, які використовуються для проведення технічного обслуговування та поточного ремонту автотранспортних засобів.

Розрахунок витрат на технічне обслуговування і ремонт автомобільних транспортних засобів, що включаються до інших прямих витрат планової виробничої собівартості послуг, відповідно до п. 2.8 Методики № 1175 здійснюється за формулою, наведеною у розділі III додатка Методики № 1175, або на підставі обґрунтованих фактичних витрат перевізника на технічне обслуговування і ремонт автомобільних транспортних засобів за попередній рік, прогнозу індексів цін на промислову продукцію (послуги) на запланований рік та на підставі планових кошторисів [7].

Витрати на матеріали та запчастини обчислюють на 1 км пробігу автомобільного транспортного засобу. Періодичність видів технічного обслуговування та поточного ремонту застосовується згідно Положення про технічне обслуговування і ремонт дорожніх транспортних засобів автомобільного транспорту [15]. Обсяг нормативних витрат, визначений в дол. США, перераховується в гривні за середньозваженим курсом Національного банку України. Розрахунок витрат на обслуговування та поточний ремонт наведено в табл. 8.

Витрати на оплату праці робітників, зайнятих на ремонті автобусів, визначаються виходячи із трудомісткості обслуговування та ремонту, та годинної заробітної плати слюсарів-ремонтників. Нормативи трудомісткості робіт з технічного обслуговування і поточного ремонту автотранспортних засобів наведені у додатку В [15].

Таблиця 8

Розрахунок витрат на обслуговування та поточний ремонт автобусів

Показники	Значення	Інформаційна база
Періодичність ЩО	щодня	Наказ МТЗУ № 102 від 30.03.1998
Періодичність ТО1, км	5000	Наказ МТЗУ № 102 від 30.03.1998
Періодичність ТО2, км	20000	Наказ МТЗУ № 102 від 30.03.1998
Норматив витрат на матеріали, дол. США/1 обл. ЩО	0,45	Норми витрат на ТО і ПР від 15.12.1995 р.
ТО1	1,59	
ТО2	4,56	
Поточний ремонт, дол. на 1000 км (запасні частини, матеріали), дол. США	6,35	
Прогнозний курс дол. США, грн	44	
Витрати на обслуговування і поточний ремонт		
Витрати на матеріали та запчастини на 1 км пробігу автомобільного транспортного засобу	0,41156	
Пробіг 1 автобусом, км	64532	
Кількість автобусів, шт.	2	
Витрати на матеріали та запасні частини, грн	53117,5	

Розрахунок витрат на оплату праці робітників, зайнятих ремонтом автобусів, наведено в табл. 9.

Таблиця 9

Розрахунок витрат на оплату праці при виконанні робіт по обслуговуванню та поточному ремонту автобусів

Показник	Значення	Інформаційна база
Нормативи трудомісткості на ремонт і ТО (год.)		
ЩО	0,8	Наказ МТУ від 30.03.1998 № 102
ТО1	5,8	
ТО2	24	Генеральна угода
Розряд робітників	IV	
Коефіцієнт співвідношення до мінімальної заробітної плати (згідно з Генеральною угодою)	1,912	Генеральна угода
Місячна заробітна плата на 1 січня 2023 р.	6700	ЗУ «Про державний бюджет України
Кількість ЩО	365	
ТО1	10	Колективний договір Положення про преміювання
ТО2	3	
Додаткова заробітна плата, %	20	
Премії, %	10	
Місячна заробітна плата	12810,4	
Тривалість робочого часу за рік, годин	1986	
Годинна тарифна ставка, грн	77,4	
Затрати праці на ремонт і обслуговування, люд.-год.	442	
Тарифна оплата праці, грн	32662,8	
Додаткова заробітна плата, грн	6532,6	
Премії, грн	3266,3	
Всього витрат на заробітну плату	42461,7	
ЄСВ (22 %), грн	9341,6	
Разом витрат на оплату праці (з нарахуваннями)	51803,3	

Кошторис інших прямих витрат при перевезенні пасажирів наведено в табл. 10.

Таблиця 10

Кошторис інших прямих витрат

Показники	
Витрати на обов'язкові послуги, що надаються автостанціями перевізнику за окремими договорами	–
Витрати на отримання ліцензій, дозволів, проведення державних технічних оглядів тощо, що необхідні для забезпечення виконання перевізної діяльності*	5000
Нарахування на фонд заробітної плати працівників (водії, кондуктори)	315086,5
Амортизація основних засобів та нематеріальних активів виробничого призначення	527225,6
Витрати на всі види ремонту, технічний огляд і технічне обслуговування автомобільних транспортних засобів	104920,8
вартість запасних частин, пального і матеріалів, які витрачаються для виконання ремонту власними силами;	53117,5
витрати на оплату праці (та відповідні нарахування на неї) працівників, які виконують ремонт і технічне обслуговування	51803,3
Витрати на обов'язкове страхування цивільної відповідальності власників наземних транспортних засобів (ОСЦВВНТЗ) (вартість 1 поліса — 2116 грн)**	4232
Витрати на страхування автомобіля (страховий тариф 75 коп. зі 100 грн страхової суми; залишкова вартість автобуса на 01.01.2023 р. – 418407,1 грн; кількість автобусів – 2 од.)	6276,1
Разом	962741,0

* Визначається на основі фактичних даних.

** Визначено на основі страхового калькулятора страхової компанії.

Розрахунок витрат за статтею «Загальногосподарські витрати». За статтею «Загальногосподарські витрати» планують витрати, пов'язані з управлінням та обслуговуванням виробничого процесу (витрати на утримання, експлуатацію, ремонт, операційну оренду основних засобів, інших необоротних активів загальногосподарського призначення; витрати на виготовлення квитків на проїзд та квитково-облікової документації; витрати на управління виробництвом дільниць тощо). Нормативними актами не визначено порядок розрахунку витрат за статтею «Загальногосподарські витрати», а також межі їх включення до собівартості транспортних послуг. На практиці частіше всього загальногосподарські витрати визначають у процентах від бази, за яку приймають розмір витрат на оплату праці, прямі матеріальні витрати тощо.

Для розрахунку планових витрат за статтею «Загальногосподарські витрати» рекомендується взяти загальногосподарські витрати на рівні 5–10% від загальної суми витрат на здійснення перевезень за кошторисом (прямі витрати ($B_{\text{пр.вит}}$), витрати на оплату праці ($B_{\text{оп(водіїв)}}$) та інших прямих витрат ($B_{\text{ін.пр}}$)).

$$B_{\text{заг.вит}} = (10-15\%) \cdot \sum (B_{\text{пр.вит}} + B_{\text{оп(водіїв)}} + B_{\text{ін.пр}}) = \\ = \frac{5}{100} \times (2170898,8 + 1432211,4 + 962741,0) = 228292,6 \text{ грн.}$$

Витрати, пов'язані з операційною діяльністю, що не включаються до виробничої собівартості реалізованих Послуг, поділяються на адміністративні витрати, витрати на збут та інші витрати.

Розрахунок кошторису витрат. Після розрахунків витрат за кожною статтею кошторису визначають сумарні витрати, які необхідні для організації перевезень пасажирів на заданому маршруті.

Планова річна собівартість послуг ($S_{\text{п}}$) визначається як сума прямих витрат ($B_{\text{пр.вит}}$), адміністративних витрат ($B_{\text{ад.}}$), витрат на збут ($A_{\text{зб}}$) та інші прямі операційні витрати ($B_{\text{ін.оп}}$), тобто

$$S_{\text{п}} = B_{\text{пр.вит}} + B_{\text{ад.}} + A_{\text{зб}} + B_{\text{ін.оп}} \quad (2)$$

На основі попередніх розрахунків складаємо кошторис витрат на перевезення пасажирів (табл. 11).

Таблиця 11

Кошторис витрат на перевезення пасажирів (грн)

Показники	
Планова виробнича собівартість перевезення – всього	5022436,3
В тому числі	
прямі матеріальні витрати	2170898,8
прямі витрати на оплату праці	1432211,4
інші прямі витрати	962741,0
загальногосподарські витрати	456585,1
Адміністративні витрати*	228292,6
Витрати на збут	–
Інші витрати операційної діяльності**	–
Планова річна собівартість послуг	5250728,9

*Адміністративні витрати можуть обчислюватися у відсотках до прямих витрат.

** Включає вартість ліцензії.

Тарифи на послуги з перевезення пасажирів на міських автобусних маршрутах загального користування, які здійснюються у звичайному режимі руху, розраховуються за формулою [7]:

$$T_m = \frac{(S_n + \Pi_n) - D_i}{Q_n}, \text{ грн / пас.} \quad (3)$$

де T_m — тарифи на послуги з перевезення пасажирів на міських автобусних маршрутах загального користування, які здійснюються у звичайному режимі руху;

S_n — планова річна собівартість послуг, грн;

Π_n — плановий річний прибуток від надання послуг, грн;

Q_n — запланований річний обсяг перевезень пасажирів, пас.;

D_i — планові річні чисті доходи від інших видів діяльності, і які пов'язані із наданням послуг.

Плановий річний прибуток від надання послуг, розраховується як відсоток від загальних річних витрат на здійснення перевезення. У законодавчих актах також відсутні обмеження щодо розміру прибутку, ми приймаємо рівним 15 % від річних витрат.

Тариф на послуги з перевезення пасажирів на міських автобусних маршрутах загального користування, які здійснюються у звичайному режимі руху складе:

$$T_m = \frac{(5250728,9 + 5250728,9 \times \frac{15}{100})}{213091} \approx 28 \text{ грн/пас.}$$

Отже, тариф на перевезення пасажирів за маршрутом склав 28 грн. Розрахунок здійснювався без урахування пільг на проїзд окремих категорій. Тому для розрахунку кінцевого тарифу необхідно врахувати кількість пільгових категорій громадян, а також доходи, отримані перевізником від держави як компенсація за перевезення пільгових категорій.

Висновки. Розглянуті основні положення формування тарифів на перевезення пасажирів у сучасних умовах. Розкриті особливості побудови транспортного тарифу із урахуванням галузевих норм використання матеріальних та паливно-енергетичних ресурсів, річного пробігу (з урахуванням нульового пробігу), ставок податків, прогнозного індексу цін виробників промислової продукції на запланований рік. Визначені недоліки методики розрахунку тарифів на автомобільному транспорті. Розрахований тариф у розмірі 27 грн були враховані інтереси усіх сторін: перевізника, пасажирів, місцевих органів влади. Публічний розрахунок витрат на перевезення буде сприяти недопущенню необґрунтованого підвищення тарифів, а використання ЕОМ дозволить суттєво зменшити витрати часу при зміні цін на паливо, матеріали та інші компоненти собівартості перевезення. При розрахунку тарифів не бралось до уваги перевезення пільгових категорій громадян.

Список використаної літератури

1. Дмитрієва О. І. Формування наукової парадигми державного регулювання інноваційного розвитку транспортної інфраструктури. *Проблеми і перспективи розвитку підприємництва*. 2021. № 6(26). С. 34–44.
2. Шевченко І. Ю. Методичні засади оцінювання конкурентно-спроможності автомобілебудівних підприємств у контексті формування державної стратегії розвитку автомобілебудування. *Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. Серія Економічні науки*. 2018. № 4(125). С. 49–61.
3. Богомолова Н. І. Особливості управління тарифоутворенням в сфері пасажирських автотранспортних перевезень. *Ефективна економіка*. 2021. № 10. – URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=9424>. (дата звернення: 03.11.2022)
4. Шинкаренко В. Г., Легкий С. А. Маркетинговий підхід до визначення ціни на послуги пасажирського автомобільного транспорту. *Економіка транспортного комплексу*, 2011. Вип. 17. С. 84–91.
5. Савченко Л.А. Методика розрахунку тарифів на послуги пасажирського автомобільного транспорту. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Динаміка, міцність та проектування машин і приладів*. 2017. № 866. С. 230–233.
6. Пилипенко О.М., Огій О. В. Обґрунтування тарифу на перевезення пасажирів автобусним транспортом у м. Черкаси. *Вісник Черкаського державного технологічного університету. Серія: Технічні науки*. 2018. № 2. С. 20–25.

7. Методика розрахунку тарифів на послуги пасажирського автомобільного транспорту: Наказ Міністерства транспорту та зв'язку України від 17.11.2009 № 1175. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1146-09#Text>.
8. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати»: Наказ Міністерства фінансів України 31.12.99 № 318. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0027-00#Text>. (дата звернення: 03.11.2022)
9. Методичні рекомендації з формування собівартості перевезень (робіт, послуг) на транспорті: Наказ Міністерства транспорту України від 05.02.2001 № 65. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0065361-01#Text>. (дата звернення: 03.11.2022)
10. Норми витрат палива і мастильних матеріалів на автомобільному транспорті: Наказ Міністерства транспорту України від 10.02.1998 № 43. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0043361-98#Text>. (дата звернення: 03.11.2022)
11. Експлуатаційні норми середнього ресурсу пневматичних шин колісних транспортних засобів і спеціальних машин, виконаних на колісних шасі: Наказ Міністерства транспорту та зв'язку України 20.05.2006 № 488. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0712-06#Text>. (дата звернення: 03.11.2022)
12. Експлуатаційні норми середнього ресурсу акумуляторних свинцевих стартерних батарей колісних транспортних засобів і спеціальних машин, виконаних на колісних шасі: Наказ Міністерства транспорту України від 20.05.2006 № 489. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0695-06#Text>. (дата звернення: 03.11.2022)
13. Галузева угода між Міністерством інфраструктури України, Федерацією роботодавців транспорту України, спільним представницьким органом Профспілки працівників автомобільного транспорту та шляхового господарства України і Всеукраїнської незалежної профспілки працівників транспорту у сфері автомобільного транспорту на 2013-2015 роки. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0002733-13#Text>. (дата звернення: 03.11.2022)
14. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби»: Наказ Міністерства фінансів України від 27.04.2000 р. № 92. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0288-00>. (дата звернення: 03.11.2022)
15. Положення про технічне обслуговування і ремонт дорожніх транспортних засобів автомобільного транспорту: Наказ Міністерства транспорту України від 30.03.1998 № 102. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0268-98#Text>. (дата звернення: 03.11.2022)

Стаття надійшла до редакції 08.11.2022

Статтю рекомендовано до друку 06.12.2022

References

1. Dmy`triyeva, O. I. (2021) Formuvannya naukovoї parady`gmy` derzhavnogo reguluvannya innovacijnogo rozvy`tku transportnoї infrastruktury` [Formation of a scientific paradigm of state regulation of innovative development of transport infrastructure]. *Problemy` i perspektyvy` rozvy`tku pidpry`yemny`cztva*. №6(26), 34–44[in Ukrainian].
2. Shevchenko, I. Y. (2018) Metody`chni zasady` ocinyuvannya konkurento-spromozhnosti avtomobilebudivny`x pidpry`yemstv u konteksti formuvannya derzhavnogoї strategiyi rozvy`tku avtomobilebuduvannya [Methodological principles of assessing the competitiveness of automobile manufacturing enterprises in the context of the formation of a state strategy for the development of automobile manufacturing]. *Visny`k Ky`yiv`s`kogo nacional`nogo univerty`tetu texnologij ta dy`zajnu. Seriya Ekonomichni nauky`*, № 4(125), 49–61[in Ukrainian].
3. Bogomolova, N. I. (2021). Osobly`vosti upravlinnya tary`foutvorennyam v sferi pasazhy`rs`ky`x avtotransportny`x perevezen` [Peculiarities of fare management in the field of passenger road transport.]. *Efekty`vna ekonomika*, № 10. – Retrieved from <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=9424> [in Ukrainian].
4. Shy`nkarenko, V. G., Legky`j, S. A. (2011) Markety`ngovy`j pidxid do vy`znachennya ciny` na posludy` pasazhy`rs`kogo avtomobil`nogo transportu [A marketing approach to determining the price of passenger road transport services]. *Ekonomika transportnogo kompleksu*, Issue No. 5, 84–91[in Ukrainian].
5. Savchenko, L.A. (2017). Metody`ka rozraxunku tary`fiv na posludy` pasazhy`rs`kogo avtomobil`nogo transportu [Methodology for calculating tariffs for passenger road transport services]. *Visny`k Nacional`nogo univerty`tetu «L`vivs`ka politexnika»*. *Dy`namika, micznist` ta proektuvannya mashyn i pry`ladiv*. № 866, 230-233 [in Ukrainian].
6. Py`ly`penko O.M., Ogiy O. V. (2018) Obg`runtuvannya tary`fu na perevezen`n`ya pasazhy`riv avtobusny`m transportom u m. Cherkasy`. [Justification of the tariff for the transportation of passengers by bus transport in the city of Cherkasy]. *Visny`k Cherkas`kogo derzhavnogo texnologichnogo univerty`tetu. Seriya: Texnichni nauky`* № 2, 20-25 [in Ukrainian].
7. *Metody`ka rozraxunku tary`fiv na posludy` pasazhy`rs`kogo avtomobil`nogo transportu: Nakaz Ministerstva transportu ta zv'yazku Ukrayiny` vid 17.11.2009 № 1175* [Methodology for calculating tariffs for passenger road transport services: Order of the Ministry of Transport and Communications of Ukraine dated November 17, 2009 No. 1175]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1146-09#Text> [in Ukrainian].
8. *Polozhennya (standart) buxgalters`kogo obliku 16 «Vy`traťy`»: Nakaz Ministerstva finansiv Ukrayiny` 31.12.99 № 318* [Accounting regulations (standard) 16 "Expenses": Order of the Ministry of Finance of Ukraine 12/31/99 No. 318]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0027-00#Text> [in Ukrainian].
9. *Metody`chni rekomendaciyi z formuvannya sobivartosti perevezen` (robit, poslug) na transporti: Nakaz Ministerstva transportu Ukrayiny` vid 05.02.2001 № 65* [Methodological recommendations for the formation of the cost of transportation (works, services) in transport: Order of the Ministry of Transport of Ukraine dated 02.05.2001 No. 65]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0065361-01#Text> [in Ukrainian].
10. *Normy` vy`trat paly`va i masty`lny`x materialiv na avtomobil`nomu transporti: Nakaz Ministerstva transportu Ukrayiny` vid 10.02.1998 № 43* [Norms of consumption of fuel and lubricants in road transport: Order of the Ministry of Transport of Ukraine dated February 10, 1998 No. 43]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0043361-98#Text> [in Ukrainian].

11. *Eskpluacijni normy` seredn`ogo resursu pnevmaty`chny`x shy`n kolisny`x transportny`x zasobiv i special`ny`x mashy`n, vy`konany`x na kolisny`x shasi: Nakaz Ministerstva transportu ta zv'yazku Ukrainy` 20.05.2006 № 488* [Operational norms of the average resource of pneumatic tires of wheeled vehicles and special machines made on wheeled chassis: Order of the Ministry of Transport and Communications of Ukraine 05/20/2006 No. 488]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0712-06#Text> [in Ukrainian].
12. *Ekspluatacijni normy` seredn`ogo resursu akumuljatorny`x svy`ncevy`x starterny`x batarej kolisny`x transportny`x zasobiv i special`ny`x mashy`n, vy`konany`x na kolisny`x shasi: Nakaz Ministerstva transportu Ukrainy` vid 20.05.2006 № 489* [Operational norms of the average resource of rechargeable lead starter batteries of wheeled vehicles and special machines made on wheeled chassis: Order of the Ministry of Transport of Ukraine dated 05/20/2006 No. 489]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0695-06#Text> [in Ukrainian].
13. *Galuzeva ugoda mizh Ministerstvom infrastruktury` Ukrainy`, Federacijeyu robotodavciv transportu Ukrainy`, spil`ny`m predstavny`cz`ky`m organom Profspilky` pracivny`kiv avtomobil`nogo transportu ta shlyaxovogo gospodarstva Ukrainy` i Vseukrayins`koyi nezalezhnoyi profspilky` pracivny`kiv transportu u sferi avtomobil`nogo transportu na 2013-2015 roky`* [Sectoral agreement between the Ministry of Infrastructure of Ukraine, the Federation of Transport Employers of Ukraine, the joint representative body of the Trade Union of Road Transport and Road Industry Workers of Ukraine and the All-Ukrainian Independent Trade Union of Transport Workers in the Field of Road Transport for 2013-2015]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0002733-13#Text> [in Ukrainian].
14. *Polozhennya (standart) buxgalters`kogo obliku 7 «Osnovni zasoby`»: Nakaz Ministerstva finansiv Ukrainy` vid 27.04.2000 r. № 92* [Accounting regulations (standard) 7 "Fixed assets": Order of the Ministry of Finance of Ukraine dated April 27, 2000]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0288-00> [in Ukrainian].
15. *Polozhennya pro texniche obslugovuvannya i remont dorozhnix transportny`x zasobiv avtomobil`nogo transportu: Nakaz Ministerstva transportu Ukrainy` vid 30.03.1998 № 102* [Provisions on maintenance and repair of road vehicles of road transport: Order of the Ministry of Transport of Ukraine dated March 30, 1998 No. 102]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0268-98#Text> [in Ukrainian].

The article was received by the editors 08.11.2022

The article is recommended for printing 06.12.2022

Andrey Nepran

*Ph. D Economics, Associate Professor,
Kharkiv National Automobile and Highway University
St. Yaroslav the Wise, 24, Kharkiv, 61002, Ukraine.*

Alina Petryk

*student of the first (bachelor) level of higher education
St. Yaroslav the Wise, 24, Kharkiv, 61002, Ukraine.*

FEATURES OF SETTING TARIFFS FOR THE TRANSPORTATION OF PASSENGERS ON BUS ROUTES GENERAL USE

Abstract. Determining an economically justified tariff for the transportation of passengers in road transport is of great importance, since the level of the tariff largely depends on the income and profit of motor transport and tourist enterprises. The article examines the peculiarities of setting tariffs for passenger transportation by road transport. The justification and calculation of the tariff for the transportation of passengers by public road transport was carried out.

In Ukraine, state regulation of fares for the transportation of passengers on suburban and intercity intra-regional public bus routes has been abolished, i.e. fares for such routes are free. Tariffs for the transportation of passengers by road transport were established based on the cost method of pricing. The transportation tariff was determined based on the planned expenses for the transportation of passengers, taxes and fees, as well as taking into account the economically justified profit of the carrier. The cost of transporting passengers by road has been calculated in accordance with the current regulatory framework. The value of the transport tariff was calculated, taking into account all component costs.

The planning and calculation of the costs of the motor vehicle enterprise was carried out on the basis of the normative method, taking into account the industry standards for the use of material and fuel and energy resources, the rates of taxes and fees (mandatory payments), the forecast price index of manufacturers of industrial products for the planned year. The calculated amount of the tariff will allow the enterprise to ensure the profitability of passenger transportation and competitiveness in the market.

Key words: *tariff, calculation, cost of transportation, expenses, profit, price.*

JEL Classification: M 41

Formulas: 3, tab.: 11, bibl.: 15

Сучасні макроекономічні тренди та тенденції Modern macroeconomic trends and tendencies

DOI: [10.26565/2786-4995-2022-4-04](https://doi.org/10.26565/2786-4995-2022-4-04)

UDC 338.48/02

Natalia Gavkalova

doctor of economic sciences, professor

Head of the Department of Public Administration, Public Administration and Regional Policy

Kharkiv National Economic University named after S. Kuznetsa

61166, Kharkiv, Nauky avenue, 9-A

e-mail: ngavl@ukr.net

ORCID ID: 0000-0003-1208-9607

Yulia Kyrychenko

Postgraduate student of the department of public administration,

public administration and regional politics

Kharkiv National Economic University named after S. Kuznetsa

61166, Kharkiv, Nauky avenue, 9-A

e-mail: kirichenko05052808@gmail.com

ORCID ID: 0000-0007-1509-8402

Alina Zilinska

PhD in public management and administration

Kharkiv National Economic University named after S. Kuznetsa

61166, Kharkiv, Nauky avenue, 9-A

e-mail: alina_0707@ukr.net

ORCID ID: 0000-0002-6591-0051

STRATEGIC DIRECTIONS OF TERRITORY DEVELOPMENT IN CRISIS CONDITIONS

Abstract. The article is devoted to the analysis and generalization of the impact of crisis phenomena on the development of the regional economy, using the example of the current stage of socio-economic development of Ukraine, and the substantiation of the methodological principles and priorities of the development of the economy of the regions of the state in crisis conditions. The urgency of the problems of forming the priorities of anti-crisis management at the regional level has been proven. The principles and functions of the development of the regional economy in crisis conditions are substantiated, and the main problems that need to be solved are outlined. The regional economy can be interpreted as a system functioning in conditions of instability. In this case, the direction of the system's functioning in crisis conditions will be determined by the level and nature of threats, as well as the specifics of the internal structure of such a system and the stability of its individual components. Four priorities of the post-crisis development of regional socio-economic systems of Ukraine are summarized - guaranteeing security; quick recovery of business activity; preservation of horizontal connections between subjects of economic activity and components of economic systems at different levels; diversification of economic activity in the context of implementing the provisions of sustainable development and taking into account the priority of security. The concept of economic security of the state based on innovative sustainable development of regions is considered as the basis of the paradigm of modern anti-crisis management of the country's economy. The need to develop a unified state strategy based on the use of the provisions of the theory of security and the theory of crises, the principles of harmonious and innovative development of regions in the conditions of technoglobalism is substantiated.

Keywords: *sustainable development, sustainable innovative development, regional economy, crisis, development strategy, priorities, threats, marketing mechanisms*

JEL Classification: G 32

Formulas: 0; fig.: 0, tab.: 0, bibl.: 8

Introduction. At the present stage, the development of the regional economy is significantly influenced by integration and globalization processes. In this regard, new areas are being formed in the regional structure of management and fundamentally new methods of conducting business are being applied. The state policy of regulating crisis situations consists in minimizing the economic and social damage caused by the action of global and national economic crises and implementing a development strategy based on the concept of economic security of the state. Crisis phenomena, which are characteristic in certain time periods for each national economy, have intensified in recent decades under the influence of global threats. Along with this, at the domestic level, regional differences become an important factor of socio-economic stability,

Analysis of the latest research and task setting. Theoretical and applied aspects of solving the problems of socio-economic development in the context of the crisis in recent decades have been the focus of attention of a number of both foreign and Ukrainian researchers, such as R. Hagen, K. Penuel, M. Statler, E. Stern, V. Geets, B. Danylyshyn, A. Mazaraki, A. Chuhno, and others. A sufficiently coherent methodological base has been formed, the problems of the security of socio-economic systems in conditions of instability, in particular at the regional level, have been characterized in detail.

However, the new conditions associated with the global crises of the beginning of the 21st century and the current full-scale war in Ukraine have led to the actualization of issues of strategic management of the post-crisis development of states and regions. Thus, the purpose of the article is to substantiate the theoretical and methodological principles and practical recommendations for determining the main directions of the territorial development strategy in the conditions of the economic crisis.

Research results. Already at the end of the 20th century, scientists and practitioners of state and regional administration began to realize the inevitability of crises and their destructive impact on the concept of socio-economic development formed at the global level [6; 7].

In modern conditions, crises, threats, and disasters are becoming the norm of socio-economic development. In such a situation, the task of predicting these inevitable negatives of development, developing anti-crisis measures in conditions of economic instability becomes urgent.

The result is the formation of a structurally deformed and unbalanced socio-economic system of the state with a significant increase in strategic threats to economic and national security, the theoretical and applied aspects of which require research. The modern economy is characterized by disasters and risks, the nature of which is becoming more and more institutional in nature, the scale of which is growing due to the growth of transactions on the world financial markets and turning into threats to the real economy on the scale of entire countries.

The main features of the current state of socio-economic development of Ukraine are the insufficient use of: the favorable transit geopolitical location of the country; sufficiently high scientific and educational potential; high-tech potential of individual branches of industry; potential opportunities of the agro-industrial complex, etc.

Regional factors played an important role in the post-crisis recovery of 2018–2022 in Ukraine [8]. It is obvious that, taking into account the similar nature of the current threats to the functioning of the national economy, regional tools for managing socio-economic development will be promising in the process of post-crisis recovery after the end of a full-scale war.

At the same time, anti-crisis measures are already necessary at the regional level to quickly respond to progressive development trends. In modern conditions, anti-crisis management in the region can be interpreted as a management process localized in time, within which goals are set in the format of qualitative transformation of the management entity, formation of plans for achieving the set goal and corresponding forecasts, organizational design of the anti-crisis management system, creation of anti-crisis motivational mechanisms, development of a system of norms and standards for monitoring the crisis development of the socio-economic system from the standpoint

of achieving the set goal, formation of control mechanisms and coordination of anti-crisis management processes, development and implementation of a plan of anti-crisis measures [3].

Methodological foundations of anti-crisis management at the level of the regional economy can become such principles as systematicity, humanism and sustainability [5]. The principle of systematicity consists in interpreting the regional economy as a set of elements (production, non-production spheres, infrastructure, management, education and culture, etc.) and relationships between them. The principle of humanism involves determining the main priority of the functioning of the regional economy is the satisfaction of various human needs. The principle of sustainability consists in ensuring the balanced development of the region, including through the minimization of threats to its natural and social environment that arise in the process of economic activity.

The analysis of the latest research and publications on economic development allows us to state that the strategy for exiting the crisis in Ukraine must be considered as a process of building the state based on the harmonization of the social, economic and environmental components of the sustainable innovative development of the regions. The degree of harmonization of sustainable development reflects the balance between economic, ecological and social-institutional dimensions. The degree of security is the level of influence of the threat source on the corresponding priority.

However, the current situation in Ukraine is characterized by the fact that the ideas of sustainable development have not received practical development and appropriate political, financial and resource support. The results of the study of the level of development of regions determine the need for a differentiated approach to regional development policy and the development of a unified state strategy based on the conceptual principles of sustainable harmonious development [1, 7].

An important factor influencing the functioning of the regional economy, especially in crisis conditions, are global threats and challenges. While threats require a response from economic systems, challenges primarily require adaptation [2].

As evidenced by the current trends in socio-economic development, in addition to the actual confrontation with global threats, the following three groups of problems require priority solutions in the context of the formation of regional policy priorities in crisis conditions:

- problems of guaranteeing public and socio-economic security;
- problems of social integration of internally displaced persons;
- problems of attracting financial and organizational support from foreign partners to ensure the implementation of anti-crisis measures at the regional level.

The regional economy can be interpreted as a system functioning in conditions of instability. In this case, the direction of the system's functioning in crisis conditions will be determined by the level and nature of threats, as well as the specifics of the internal structure of such a system and the stability of its individual components. The question of assessing the stability of the regional socio-economic system in the conditions of the crisis is quite complex, as it does not have universal solutions. The fact is that each regional socio-economic system has its own unique internal structure, which depends on its location, administrative-territorial structure, infrastructure networks and settlement system [10].

In our opinion, it is the spatial features of the development of the regional economy in crisis conditions that play a very important role, which is often underestimated in the research of scientists in the field of economics and public management and administration. The importance of the optimal use of the resources of territorial communities follows from the importance of spatial aspects of the stability of regional economic systems. It is the local level of regional management that is the most favorable to the action of spatial factors and the most potentially effective in the context of the implementation of anti-crisis measures.

As shown by the conditions of a full-scale war in Ukraine, regional centers, large cities, and transport hubs are the most dangerous from the point of view of the possible destruction of infrastructure and the destruction of the socio-economic development potential of the region. At the

same time, a significant part of the territory of the regions that are not in the zone of active hostilities functions in conditions of relative military and political security. In such territories, even in the conditions of war, there are favorable opportunities for the organization of agricultural production, recreation and tourism and a number of types of economic activities aimed at the use of natural resources. In view of this, one of the priorities for the development of the regional economy in the conditions of the crisis may be the decentralization of the socio-economic potential of the region in the direction from the main economic centers to the peripheral territories,

In times of crisis, the regional economy always functions under conditions of critical levels of instability. The strategic priorities of the development of regional socio-economic systems in such conditions are aimed at preserving the potential and forming stabilization trends. Therefore, the choice of development priorities in the crisis is determined by the existing development potential of the regional economy and current trends that need to be strengthened and preserved in the post-crisis period. In this context, an important aspect is the emphasis on monospecialization of the region, which forms its competitive advantages both on the national and international markets. The concept of monodevelopment, despite existing scientific discussions, has a sufficiently effective toolkit for strategic management of regional development in crisis conditions [9].

The study of the interrelationship of anti-crisis measures carried out at the macro level allows for the formulation of the following recommendations for improving the mechanism of anti-crisis regulation in the conditions of the global economic crisis on the basis of the strategy of economic security and development of Ukraine, which is focused on preventing threats to economic security and ensuring stable economic growth and improving the well-being of the population, and should contain the following priorities:

- improvement of the tax system: application of tax incentives to innovative and high-tech enterprises;
- increase in innovation and investment activity;
- transition to the standards of developed countries in the field of budget policy;
- increasing the effectiveness of antimonopoly policy, creating a healthy competitive environment;
- ensuring the protection of intellectual property according to world standards;
- development, implementation and support of new educational programs for the training of security managers, which includes the enrichment of security theory based on the generalization of existing practical experience of security managers; construction of educational programs for their preparation;
- development of regional programs of economic security based on the use of intellectual potential and entrepreneurial potential of the territory.

Anti-crisis measures at the macro level relate to:

- formation of demand and stimulation of sales of domestic products;
- creation of a comprehensive system of measures to solve the tasks of forced expansion of export activity for mutually beneficial cooperation in production cooperation, scientific and information activities;
- ensuring constant monitoring of state policy by parties and public associations of entrepreneurs, as well as transparency of state regulation will contribute to increasing the effectiveness of state policy;
- implementation of potential competitive advantages through stimulation of investment-oriented and innovative development;
- reconstruction of the domestic market of Ukraine as an important factor of decriminalization and decriminalization of the economy.

Summarizing, we note that the first priority, on which the post-crisis development of regional socioeconomic systems of Ukraine should be based, is the guarantee of security.

The second priority is the quick recovery of entrepreneurial activity. For this purpose, it is necessary to maintain economic activity at the elementary level even during the crisis period by ensuring the needs of the domestic market.

The third important priority is the preservation of horizontal connections between subjects of economic activity and components of economic systems at different levels.

The fourth priority should be the diversification of economic activity, in particular in the context of the implementation of the provisions of sustainable development and in view of the priority of security.

Conclusions. One of the important directions of the functioning of regional socio-economic systems in the process of responding to crisis phenomena is to increase their internal stability, due to both the preservation of leading specializations and the priority development of peripheral territories. In the conditions of instability, the strategic priorities of the socio-economic development of the regional economy should also be a purposeful marketing policy formed on the basis of sustainable development and effective communications, guaranteeing socio-economic security.

Sustainable and harmonious development of Ukraine based on the model of intellectual and innovative type should be considered as a strategy of economic security of Ukraine in its geopolitical, European and national dimensions. The development and implementation of such a strategy is carried out in stages and consistently (stabilization, transition, achievement) taking into account the factors of technoglobalism and the need to comply with national security conditions. In the strategy of economic security and innovative development, it is necessary to take into account the following factors: awareness of the modern noospheric idea and the development of the ecology of the spirit; ensuring natural and constitutional human rights; identification of external and internal threats to the national interests of the state; formation of institutional support for national security at all levels of management. The main role in these processes rests with the state,

For the development of the regional economy, it is expedient to carry out a thorough analysis of the socio-economic situation of the region, which will make it possible to choose the industry profile of the future. At the same time, it is important for regional authorities, which seek to increase regional competitiveness, to encourage changes and stimulate innovation.

The prospects of the conducted research are that they can be used in the process of substantiation and decision-making regarding the improvement of the system of regional socio-economic development, and are also the basis for the optimization of regional management and the growth of the population's well-being.

Список використаної літератури

1. Leys C. The crisis in «development theory». *New Political Economy*, 1996. 1. P. 41–58.
2. Penuel K., Statler M., Hagen R. *Encyclopedia of crisis management*. SAGE Publications, Inc., Thousand Oaks, Calif., 2013. 1176 p.
3. Клименко О. М. Теоретичні аспекти антикризового управління регіоном. *Наукові праці НДФІ*. 2012. № 4. С. 70–72.
4. Редзюк Є. В. Економічна євроінтеграція: оцінка й моделювання поверхневих та прихованих чинників дивергенції між Україною та ЄС (2021). *Журнал «Міжнародна економічна політика»*. Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана. 2021. №1 (34). С. 95–118.
5. Редзюк Є. В. Фінансово-економічні механізми та інструменти впливу на світогосподарські процеси (2021). *Наукові праці НДФІ*. 2021. №4. С.34–47
6. Смочко Н. М. *Монорозвиток територій у сучасному геопросторі: теорія та методологія* : монографія. Львів : Видавництво ННВК «АТБ», 2019. 458 с.
7. Снігова О. Ю. Еволюція підходів до диверсифікації економіки в дослідженнях регіонального розвитку. *Вісник соціально-економічних досліджень: зб. наук. праць*. Одеса: Одеський національний економічний університет. 2019. № 1 (69). С. 83–95.
8. Шпак А. Д. Диверсифікація регіонів: сутність, причини та наслідки виникнення. *Економічний аналіз: зб. наук. праць Тернопільського національного економічного університету*. 2015. Том 21. № 1. С. 139–145.
9. Прушківська Е. В., Куценко В. І. Аналіз диверсифікації галузевої структури економіки регіону в до кризовий та посткризовий періоди. *Бізнес Інформ*. 2015. № 1. С. 91–96.

10. Феленчак Ю. Б., Графська О. І., Крижанівський Т. Я., Базюк М. Б. Стратегічні пріоритети соціально-економічного розвитку туристичних дестинацій в умовах глобальної нестабільності. *Міжнародний науковий журнал "Інтернаука". Серія: "Економічні науки"*. 2022. № 9. DOI: <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2022-9-8249>.
Стаття надійшла до редакції 28.10.2022
Статтю рекомендовано до друку 02.12.2022

References

1. Leys, C. (1996). The crisis in "development theory". *New Political Economy*, 1, 41–58.
2. Penuel K., Statler M., Hagen R. (2013). *Encyclopedia of crisis management*. SAGE Publications, Inc., Thousand Oaks, Calif [in English].
3. Klymenko, O. M. (2012). Teoretychni aspekty antykryzovoho upravlinnia rehionom [Theoretical aspects of anti-crisis management of the region]. *Naukovi pratsi NDFI*, 4, 70–72 [in Ukrainian].
4. Redziuk, E.V. (2021). Ekonomichna yevrointehratsiia: otsinka y modeliuvannia poverkhnevnykh ta prykhovanykh chynnykyv dyverhentsii mizh Ukrainoiu ta YeS [Economic European integration: assessment and modeling of surface and hidden factors of divergence between Ukraine and the EU]. *Mizhnarodna ekonomichna polityka*, 1 (34), 95-118 [in Ukrainian].
5. Redziuk, E.V. (2021). Finansovo-ekonomichni mekhanizmy ta instrumenty vplyvu na svitohospodarski protsesy [Financial and economic mechanisms and tools of influence on global economic processes]. *Naukovi pratsi NDFI*, 4, 34-47 [in Ukrainian].
6. Smochko, N. M. (2019). *Monorozvytok terytorii u suchasnomu heoprostori: teoriia ta metodolohiia* [Monodevelopment of territories in modern geospace: theory and methodology]. Lviv : Vydavnytstvo NNVK «ATB» [in Ukrainian].
7. Snihova, O.Iu. Evoliutsiia pidkhodiv do dyversyfikatsii ekonomiky v doslidzhenniakh rehionalnoho rozvytku [Evolution of approaches to economic diversification in regional development studies]. *Visnyk sotsialnoekonomichnykh doslidzen*, 1(69), 83–95 [in Ukrainian].
8. Shpack, A.D. (2015). Dyversyfikatsiia rehioniv: sutnist, prychny ta naslidky vynyknennia [Diversification of regions: essence, causes and consequences]. *Ekonomichniy analiz: zb. nauk. prats Ternopil'skoho natsionalnoho ekonomichnoho universytetu*, 21, 1, 139–145. [in Ukrainian].
9. Prushkivska, E.V., Kutsenko, V.I. (2015). Analiz dyversyfikatsii haluzevoi struktury ekonomiky rehionu v do kryzovyi ta postkryzovyi periody [Analysis of the diversification of the sectoral structure of the region's economy in the pre-crisis and post-crisis periods]. *Biznes Inform*, 1, 91–96. [in Ukrainian].
10. Felinchak Y. B., Graf'ska O. I., Kryzhanivskiy T. Ya., Bazyuk M. B. (2022). Stratehichni priorytety sotsialno-ekonomichnoho rozvytku turystychnykh destynatsii v umovakh hlobalnoi nestabilnosti [Strategic priorities of socio-economic development of tourist destinations in conditions of global instability]. *Mizhnarodnyi naukovyi zhurnal "Internauka". Seriya: "Ekonomichni nauky"*, 9. DOI: <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2022-9-8249> [in Ukrainian].
The article was received by the editors 28.10.2022
The article is recommended for printing 02.12.2022

Наталія Гавкалова

доктор економічних наук, професор

Завідувач кафедри державного управління, публічного адміністрування та регіональної політики

Харківського національного економічного університету ім. С. Кузнеця

61166, м. Харків, пр. Науки, 9-А

e-mail: ngavl@ukr.net, ORCID ID: 0000-0003-1208-9607

Юлія Кириченко

Аспірант кафедри державного управління, публічного адміністрування та регіональної політики

Харківського національного економічного університету ім. С. Кузнеця

61166, м. Харків, пр. Науки, 9-А

e-mail: kirichenko05052808@gmail.com ORCID ID: 0000-0007-1509-8402

Аліна Зілінська

PhD публічне управління та адміністрування

Харківського національного економічного університету ім. С. Кузнеця

61166, м. Харків, пр. Науки, 9-А

e-mail: alina_0707@ukr.net, ORCID ID: 0000-0002-6591-0051

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ В УМОВАХ КРИЗИ

Анотація. Стаття присвячена аналізу та узагальненню напрямів впливу кризових явищ на розвиток регіональної економіки, на прикладі сучасного етапу соціально-економічного розвитку України, та обґрунтуванню методологічних засад і пріоритетів розвитку економіки регіонів держави в умовах кризи. Засвідчено актуальність проблем формування пріоритетів антикризового управління на регіональному рівні. Обґрунтовано принципи та виокремлено функції розвитку регіональної економіки в умовах кризи, окреслено основні проблеми, що потребують вирішення. Регіональна економіка може трактуватися як система, що функціонує в умовах нестабільності. У такому випадку напрями функціонування системи в кризових умовах будуть визначатися рівнем та характером загроз, а також специфікою внутрішньої структури такої системи і стійкістю окремих її компонентів. Узагальнено чотири пріоритети посткризового розвитку регіональних соціально-економічних систем України – гарантування безпеки; швидке відновлення підприємницької активності; збереження горизонтальних зв'язків між суб'єктами економічної діяльності та компонентами економічних систем різних рівнів; диверсифікація економічної діяльності в контексті реалізації положень сталого розвитку і з огляду на пріоритетність безпеки. Розглядається концепція економічної безпеки держави на основі інноваційного сталого розвитку регіонів як основа парадигми сучасного антикризового управління економікою країни. Обґрунтовано необхідність розробки єдиної державної стратегії на основі використання положень теорії безпеки та теорії криз, принципів гармонійного та інноваційного розвитку регіонів в умовах техноглобалізму.

Ключові слова: *сталий розвиток, сталий інноваційний розвиток, регіональна економіка, криза, стратегія розвитку, пріоритети, загрози, маркетингові механізми.*

Формули: 0, рис. 0, табл.: 0, бібл 8

Управління фінансово-кредитними системами та соціально-гуманітарна компонента їх розвитку

Management of financial and credit systems and the socio-humanitarian component of their development

DOI: [10.26565/2786-4995-2022-4-05](https://doi.org/10.26565/2786-4995-2022-4-05)

УДК 331.108.2

Олена Христофорова

*к.е.н., доцент, доцент кафедри менеджменту,
бізнесу та професійних комунікацій*

ННІ «Каразінський банківський інститут»

Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, Україна

майдан Свободи, 4, Харків, 61022, Україна

e-mail: lena.guseva7677@gmail.com

ORCID ID: 0000-0003-4868-2488

ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОЇ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ У КОМПАНІЯХ НАФТОГАЗОВОГО КОМПЛЕКСУ

Анотація. Ця стаття присвячена аналізу проблематики формування та розвитку сталого економічного розвитку підприємств нафтогазової галузі за допомогою ефективної системи управління. Саме це зумовлює актуальність і затребуваність дослідження щодо визначення інструментів та організаційно-економічних умов, які забезпечують оптимальну модель управління корпоративними відносинами з метою досягнення економічної стійкості всього нафтогазового комплексу в цілому. В поточних умовах виникає гостра потреба у кваліфікованих менеджерах для нафтогазової промисловості. Це питання стає особливо актуальним у зв'язку з високою значущістю нафтогазової галузі для економіки України під час війни.

В статті запропоновано систему управління економічним потенціалом компаній нафтогазової галузі, що містить комплекс організаційно-управлінських заходів у системі корпоративного управління, пов'язаних із функціональним та адміністративним перепідпорядкуванням служби внутрішнього контролю й аудиту, що сприяє гарантуванню дотримання інтересів усіх учасників корпоративного управління та забезпечує сталий розвиток галузі в цілому.

Метою статті є пошук шляхів формування сучасної системи управління персоналом у компаніях нафтогазового сектору, які здатні справити позитивний вплив на розвиток галузі в тривалому періоді. Питання, висвітлені в статті стають особливо актуальним у зв'язку з високою значущістю нафтогазової галузі для економіки країни під час війни та їх вирішення може сприяти прищвидченню подолання кризових явищ в економіці країни, викликаних впливом війни. Здобуті результати дослідження можуть бути використані в роботі підприємств нафтогазової промисловості під час розроблення сценаріїв перспективного розвитку нафтогазової галузі, а також у процесі адаптації системи управління персоналом до національних особливостей сучасної України.

Ключові слова: управління персоналом, нафтогазовий комплекс, професійна підготовка менеджерів нафтогазового профілю, менеджмент підприємства, підготовка кадрів.

Рис: 2, табл.: 1, бібл.: 5.

Вступ. Для української економіки проблема досягнення сталого економічного розвитку нафтогазових компаній особливо актуальна, тому що у складний період повномасштабного російського вторгнення на територію України особливого значення набуває не лише територіальна, а й енергетична незалежність країни.

Великий вплив на економічну стійкість нафтових компаній мають такі чинники, як воєнні дії, нестабільність цін на енергоресурси, загострення глобальних політичних проблем, бюрократичні бар'єри, високе податкове навантаження, низький рівень інвестиційного потоку. В умовах економічної нестабільності ключовим елементом досягнення сталого економічного розвитку нафтових компаній є система управління персоналом.

В складних умовах сучасності у нафтогазовій промисловості виникає гостра потреба у кваліфікованих менеджерах. Це питання стає особливо актуальним у зв'язку з високою значущістю нафтогазової галузі для економіки країни під час війни.

Особливістю нафтогазових компаній є те, що їх за своєю природою можна розглядати не тільки як промислові підприємства, а й як певну сукупність організаційних проектів. Наприклад, це може бути проект із розвідки та дослідження родовищ нових нафтових запасів, а також проект із будівництва нафто- і газовидобувних виробничих потужностей, а також заводів із переробки нафтопродуктів. У країнах, що розвиваються, нафтогазові компанії відіграють особливо високу роль у формуванні потоків національних доходів і формуванні національного багатства. Вони платять податки, які можуть бути спрямовані на подальший соціальний розвиток. Крім того, нафтогазові компанії створюють робочі місця, які забезпечують функціонування місцевих ринків праці. Усе це свідчить про те, що розвиток менеджменту в нафтогазових компаніях є актуальним завданням, бо інструменти проектного менеджменту здатні підтримати не тільки конкурентоспроможність компанії, а й стійкість розвитку всього регіону в цілому.

Аналіз досліджень та постановка завдання. Аналіз проблематики формування та розвитку сталого економічного розвитку підприємств нафтогазової галузі за допомогою ефективної системи управління зумовлює актуальність і затребуваність дослідження щодо визначення інструментів та організаційно-економічних умов, які забезпечують оптимальну модель управління корпоративними відносинами з метою досягнення економічної стійкості.

Концептуальні та теоретичні засади в галузі ефективності управління промисловими підприємствами були закладені такими вченими, як: М. Хасіім, Дж.А. Аль-Дурі, А. Бадіру, А. Город, Ф. Торабі, Е.Ф. Баранов, В.В. Бессель, С.С. Вopilовський, Н.Д. Гама, К.С. Лук'яненко, В.О. Фролькіс, А. Берле, І. Ю. Бочарова, І. Ю. Вебер, М. Вебер, М. Дженсен, В. В. Кривушин, У. Меклінг, Г. Мінз, У. Норман, М. Рудько, В. Селіванова, Д. Хіт, Л. З. Шнейдман.

Проблема досягнення сталого економічного розвитку компаній нафтової галузі перебуває у сфері наукових інтересів учених М. Ібрагіма, І.А. Капітонова, В. Бірюкової, М. Макарової, Р. Гріт, Ю. Х. Котзаб, А.К. Маркосян, М. Мухаммадпур. Представлено велике розмаїття праць з проблеми формування сталого та економічно безпечного розвитку. Серед них праці: І. Брянцевої, В. Гапоненко, С. Глазьєва, О. Муравйова, І. Омельченка, О.О. Кравець, С. Панькова, Д. Є. Гревцова, Б. Райзберга, Е. І. Давидова, А. Севастьянова, О.О. Зяблікова, Г. Семенова.

Метою дослідження є становлення та розвиток сучасної системи управління персоналом у компаніях нафтогазового комплексу, які здатні позитивно вплинути на розвиток нафтогазової галузі в довготривалому періоді.

Результати дослідження. Сучасна економічна діяльність підприємств нерозривно пов'язана з вирішенням кадрових проблем. Компанії, які недостатньо приділяють увагу цьому напрямку, знижують ефективність своєї діяльності, можуть дійти до кризового стану.

Кожне підприємство має створити систему управління персоналом, що є частиною загальної системи менеджменту. Система управління персоналом, як і будь-яка подібна

система, містить у собі низку елементів: функції, організаційну структуру, інформаційну базу, кадри, технологію, методи [1].

Елементи, що входять до названої системи, мають свою специфіку, яка визначає зміст конкретного управлінського процесу. Насамперед це стосується функцій управління. Якщо говорити про загальні функції, то їхній зміст збігається з тими, які використовуються в усіх системах управління: планування, організація, регулювання, контроль, облік, мотивація. Однак їхній зміст пов'язаний безпосередньо з управлінням персоналом. Ця обставина знаходить своє вираження у складі специфічних функцій управління, що відображають конкретний управлінський процес.

Можна виокремити в системі управління персоналом такі специфічні функції: пошук, добір, найм, адаптація персоналу, розвиток, професійне навчання, професійне зростання, створення резервів кадрів. Кожна специфічна функція може бути деталізована і розглянута в розширеному вигляді. Реалізація управлінського процесу передбачає виконання всіх загальних функцій у рамках управління визначає організаційну структуру служби управління персоналом компаній. Найважливіше значення має наступний елемент системи – інформаційна база. Нині вона має містити в собі дані про стан ринку праці (зовнішня) і дані про свій персонал (внутрішня).

Формування повноцінних систем управління персоналом та їхнє ефективне функціонування актуальне для компаній нафтогазового комплексу. Нині виник дефіцит кадрів на підприємствах нафтогазового комплексу, виникли проблеми з кваліфікаційним рівнем навіть на тих територіях, де видобуток і перероблення подібних природних ресурсів здійснювали вже певний час, і чисельність населення досить велика. Частково це пов'язано з масовою міграцією населення через бойові дії, відповідно, менеджмент нафтогазової галузі має бути організовано на якісно новому рівні, що забезпечується підготовкою нового покоління менеджерів цього профілю, здатних впоратися зі складними професійними завданнями.

Організація ефективної роботи є прямим обов'язком і полем діяльності менеджера, і від його професіоналізму залежить рівень розвитку не тільки окремої галузі, а й економіки всієї країни.

Специфіка менеджменту в галузі нафтогазової промисловості ще мало вивчена і потребує додаткового дослідження та внесення принципових змін у підготовку висококваліфікованих спеціалістів у процесі навчання у вищих навчальних закладах.

Для підвищення ефективності підготовки менеджерів нафтогазового профілю необхідно визначити специфіку їхньої професійної діяльності, далі необхідно виокремити з основних професійних компетенцій організаційно-управлінську, яку необхідно сформувати в процесі навчання у виші та розробити модель, організаційно-педагогічні умови і науково-методичне забезпечення її реалізації в навчальному процесі.

Нафтогазові компанії останнім часом не приділяють великої уваги проблемі кадрів. Багато дослідників із цієї галузі говорять про фінансування підготовки кадрів у компаніях за залишковим принципом. Створення кадрового потенціалу нафтогазової галузі в Україні можливе тільки спільними зусиллями держави і бізнесу. Вирішальна роль належить підприємцям. У компаніях нафтогазового комплексу, що працюють у регіонах, необхідно:

1. Створити повноцінні та ефективні системи управління персоналом;
2. Розрахувати потребу у фінансових ресурсах для вирішення всіх кадрових завдань;
3. Виділити і закріпити кошти для реалізації відповідних програм.

На першому етапі кадровим службам слід проаналізувати наявні людські ресурси компаній, визначити додаткові потреби в кадрах і знайти джерела, з яких можна здійснити заміщення в майбутніх періодах відсутнього персоналу. Традиційний аналіз передбачає дослідження кадрового складу за категоріями працівників: керівники, фахівці, робітники; за стажем, за віком, статтю. Категорію робітників аналізують за спеціальностями, визначають

можливу чисельність виходячи із сучасних технологій, наявного обладнання, планованих обсягів виробництва, продуктивності праці тощо.

Нині з'являються нові підходи до аналізу кадрового потенціалу. На рис. 1 наведено схематичний розподіл усіх трудових ресурсів нафтогазових компаній.

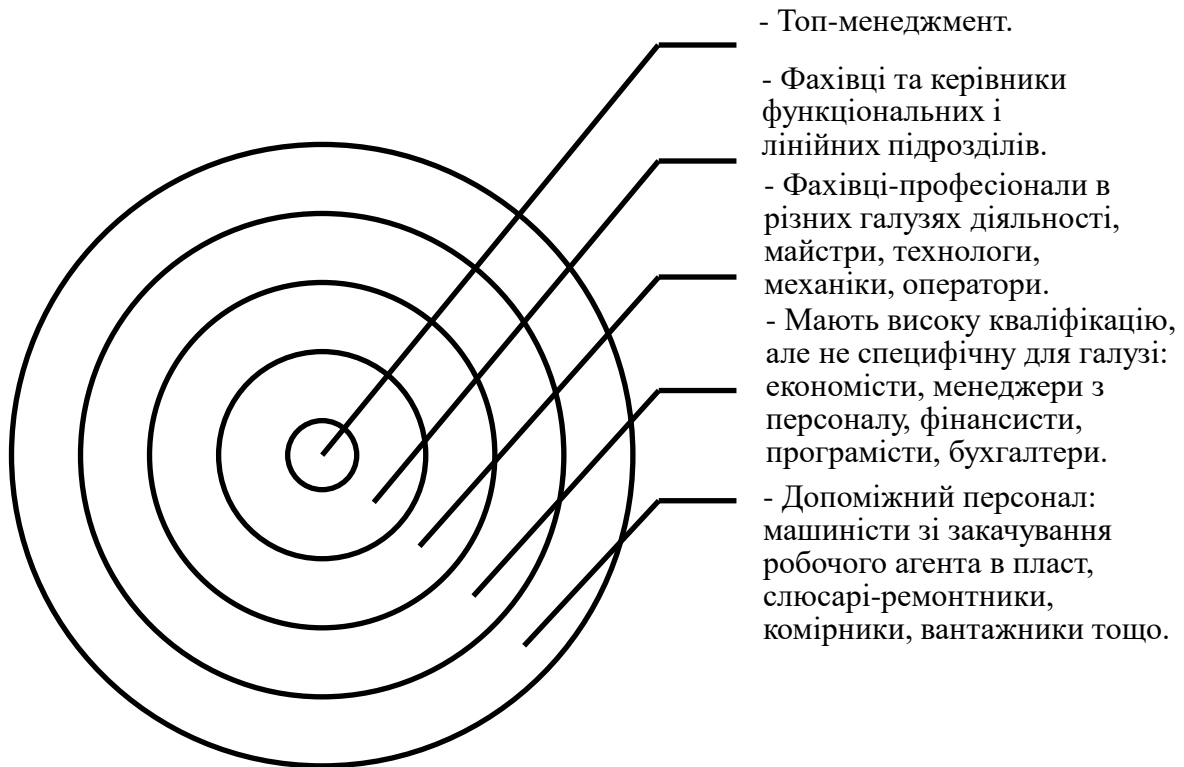

Рис. 1. Розподіл трудових ресурсів нафтогазових компаній.

Джерело: складено автором за матеріалами [2]

Будь-яка сучасна компанія, незалежно від напрямку її галузевої діяльності, працює в умовах ринкових відносин. Нафтогазові компанії нині працюють в умовах значного попиту на видобуту продукцію, але як показує досвід розвитку світової економіки, на будь-який товар поширюється категорія життєвого циклу попиту. Так, наприклад, у сучасних умовах з'являється замітник традиційного природного газу – аналог, вироблений зі сланцю. Якщо в топ-менеджменті присутні тільки вузькі фахівці в галузі видобутку нафти і газу, то вони навряд чи внесуть стратегічні зміни в напрями виробничо-економічної діяльності, що може призвести до виникнення кризових явищ у нафтогазових компаніях.

Сучасна орієнтація нафтогазових компаній тільки на видобуток характерна для України і не враховує тенденції сучасних ринків. Ця обставина може пояснюватися і відсутністю в нафтогазових компаніях людей, здатних орієнтуватися на ринкові зміни.

Для раціонального використання ресурсів компанії запропоновано таку комплексну систему управління економічним потенціалом, представлена на рисунку 2.

Індустріально-інноваційна система управління потенціалом нафтових компаній має бути доповнена таким елементом, як ефективна система корпоративного управління, що забезпечує залучення інвестиційного потоку, і сталий економічний розвиток компанії. Сталий розвиток бізнесу можливий при зростанні припливу інвестицій.

У сферу професійної діяльності менеджера в галузі нафтогазової промисловості входить розв'язання завдань, характерних для професії менеджера в будь-якій сфері (далі

будемо такі завдання називати загальнопрофесійними), а також завдань специфічних для нафтогазової промисловості (спеціальні).

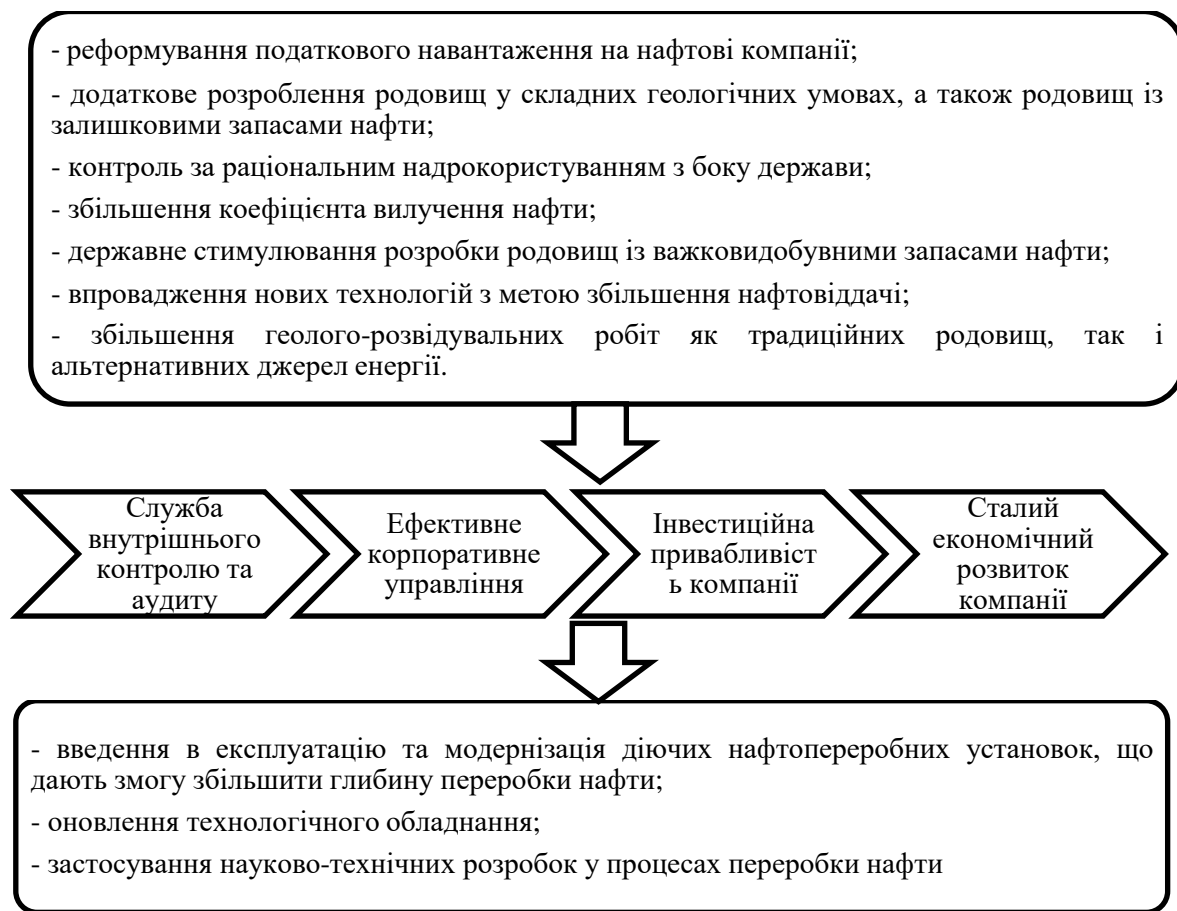

Рис. 2 Комплексна система управління економічним потенціалом підприємств нафтогазового комплексу.

Загальнопрофесійні завдання менеджера в галузі нафтогазової галузі відрізняються залежно від видів професійної діяльності, а саме: підприємницької діяльності, організаційно-управлінської діяльності, інформаційно-аналітичної діяльності тощо.

Таким чином, до загальнопрофесійних завдань належать:

- участь у розробленні та реалізації корпоративної та конкурентної стратегії організації;
- участь у розробленні та реалізації комплексу заходів операційного характеру відповідно до стратегії організації;
- збирання, опрацювання та аналіз інформації щодо чинників зовнішнього та внутрішнього середовища організації для ухвалення управлінських рішень;
- побудова внутрішньої інформаційної системи організації для збирання інформації з метою ухвалення рішень, планування діяльності та контролю.

Для визначення спеціальних завдань менеджера в галузі нафтогазової промисловості необхідно вивчити специфіку організації роботи в нафтогазовій галузі загалом [1, 4].

Висвітлюючи специфіку організації виробництва, можна виокремити:

- реалізацію функцій управління і планування діяльності нафтогазової компанії загалом та її структурних підрозділів;
- контроль розроблення та реалізації бізнес-планів, аналіз балансу попиту і пропозиції на нафтогазову продукцію і послуги, що надаються на підприємстві,

- організацію інвестиційної та інноваційної діяльності з метою збільшення конкурентоспроможності нафтогазової компанії;
- знання нормативних правових актів, що регламентують нафтогазовий бізнес, тощо.
- Вивчивши процес організації виробництва в галузі нафтогазової промисловості, можна визначити для менеджерів нафтогазового профілю такі специфічні завдання, а саме:
- управління освоєнням енергоресурсів;
- аналіз економічних, політичних та інших ризиків під час реалізації нафтогазових проектів;
- управління складними виробничо-фінансовими механізмами;
- міжнародний нафтогазовий маркетинг;
- інноваційний нафтогазовий менеджмент;
- корпоративне управління;
- кон'юнктура та закономірності розвитку світових нафтогазових ринків;
- кон'юнктура і закони розвитку нафтогазових підприємств.
- Інтегруючи спеціальні для цієї професії знання, уміння та навички, можна виокремити організаційно-управлінську компетенцію менеджера в галузі нафтогазової промисловості, визначивши її як здатність і готовність фахівця застосовувати певні знання, уміння та навички в конкретній професійній ситуації:
- здатність і готовність до ефективного управління колективом нафтогазової компанії,
- стратегічного планування й аналізу ефективності нафтогазового виробництва,
- розрахунку інвестицій у нафтогазовій галузі.

Далі визначимо структуру організаційно-управлінської компетенції, кожен компонент якої може бути сформований на одному з чотирьох рівнів: достатній, базовий, високий (табл 1).

Таблиця 1

Рівні сформованості компонентів організаційно-управлінської компетенції майбутнього менеджера нафтогазового профілю.

Структура організаційно-управлінської компетенції майбутнього менеджера нафтогазового профілю	Рівні		
	Достатній	Базовий	Високий
Компонент професійних знань	Володіння мінімальним обсягом знань, необхідних для менеджменту в галузі нафтогазової промисловості, нездатність до освоєння інноваційних методів і стратегій організації та управління нафтогазовим виробництвом.	Володіння основними знаннями, необхідними для ефективного менеджменту в галузі нафтогазової промисловості, здатність опановувати та реалізовувати інноваційні методи і стратегії організації та управління нафтогазовим виробництвом.	Вільне володіння різносторонніми знаннями, необхідними для ефективного менеджменту в галузі нафтогазової промисловості, спроможність розробляти інноваційні методи і стратегії організації та управління нафтогазовим виробництвом.

Виробничо-плановий компонент	Низька здатність до планування діяльності та перспектив нафтогазового виробництва, відсутність стратегічного і тактичного мислення.	Середня здатність до планування діяльності та перспектив нафтогазового виробництва, неоперативне стратегічне і тактичне мислення.	Висока здатність до планування діяльності та перспектив нафтогазового виробництва, оперативне стратегічне і тактичне мислення, що забезпечує своєчасне оцінювання виробничих ризиків та їх попередження. їх попередження.
Функціональний компонент	Низька здатність до організації та управління нафтогазовим виробництвом, нездатність до прийняття рішень.	Здатність організувати та управляти нафтогазовим виробництвом, здатність колегіально приймати рішення.	Лідерська позиція при організації та управлінні нафтогазовим виробництвом, здатність самостійно й оперативно приймати рішення, здатність ефективно вирішувати кризові ситуації нафтогазового виробництва. виробництва.
Рефлексивно-оціночний компонент	Слабка здатність до своєчасної та об'єктивної оцінки ситуації на нафтогазовому виробництві.	Середня здатність до об'єктивної оцінки ситуації на нафтогазовому виробництві, не здатність до критичної самооцінки та коригування дій.	Здатність до своєчасної та об'єктивної оцінки ситуації на нафтогазовому виробництві, здатність до критичної самооцінки та коригування дій.

Для розроблення технології формування організаційно-управлінської компетенції менеджера в галузі нафтогазової промисловості необхідно визначити окремі знання, уміння та навички, що лежать в основі цієї компетенції.

Основні галузі знання, необхідні для формування організаційно-управлінської компетенції менеджера в галузі нафтогазової промисловості:

- соціальні, етичні, правові, економічні зовнішні умови виробництва (на національному та глобальному рівнях);
- технології маркетингу товарів і послуг;
- основи бухгалтерського обліку та управління фінансами;
- управління персоналом, корпоративна культура, організаційні комунікації, організаційна поведінка, лідерство;
- підприємництво;
- методи статистичного опрацювання;
- новітні інформаційні технології.

А також специфічні для менеджерів, що працюють в галузі нафтогазової промисловості, а саме:

- організаційні комунікації;
- методи статистичної обробки інформації;
- новітні інформаційні технології;
- математичне моделювання та комп'ютерні технології в задачах нафтогазової галузі;
- економіка й управління нафтогазовим виробництвом;
- рекламна діяльність у нафтогазовій промисловості;
- нафтогазове законодавство тощо [4].

Також варто зазначити, що організаційно-управлінську компетенцію менеджера в галузі нафтогазової промисловості необхідно доповнити сформованими особистісними якостями, які безпосередньо впливають на професійну ефективність фахівця.

Аналізуючи модель особистості менеджера, можна відзначити такі професійно важливі якості:

- здатність трансляції високих очікувань від своїх співробітників;
- потреба допомагати співробітникам вірити в успіх і докладати максимум зусиль для досягнення поставлених цілей;
- здатність підтримати співробітників під час невдач;
- наполегливість і прагнення до успіху;
- здатність до конструктивного розв'язання суперечностей між співробітниками;
- здатність до комплексного вирішення проблем;
- здатність виявляти глибинні інтереси співрозмовників;
- винахідливість;
- здатність до розвитку навичок і вмінь [5].

Висновки. Інтегруючи все вищесказане, можемо зробити висновки, що організаційно-управлінська компетенція менеджера в галузі нафтогазової промисловості – це узагальнена характеристика особистісних і професійних якостей, що включає характерні винятково для цієї професії знання, уміння, навички, соціальну складову, мотивацію, поведінкову складову, етичну складову, ціннісну орієнтацію. Організаційно-управлінську компетенцію менеджера в галузі нафтогазової промисловості необхідно доповнити сформованими особистісними якостями, які безпосередньо впливають на професійну ефективність фахівця.

Список використаної літератури

1. «Укрнафта» у 2021 році незначно знизила видобуток нафти з конденсатом. URL: <http://reform.energy/news/ukrnafta-u-2021-rotsi-neznachno-znizila-vidobutok-nafti-z-kondensatom-19653> (дата звернення: 31.10.2022)
2. Менеджмент : Підручник / С.Ю. Бірюченко, К.О. Бужимська, І.В. Бурачек та ін.; під заг. ред. Т.П. Остапчук. – Житомир: Державний університет «Житомирська політехніка». – Житомир: Вид-во «Рута», 2021. 856 с.
3. Мохова Ю.Л. Особливості державного управління нафтопереробною галуззю в Україні. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2016. № 12. – URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1016> (дата звернення: 31.10.2022)
4. Прийняття управлінських рішень: навчальний посібник / Ю. С. Петруня, Б. В. Літовченко, Т. О. Пасічник та ін. ; за ред. Ю. С. Петруні. 4-те вид., переробл. і доп. Дніпро: Університет митної справи та фінансів, 2020. 276 с.
5. Рахман М.С. Євтушенко В.А. Чупринюк Ю.В. Економічний аналіз та вдосконалення ринку нафти і нафтопродуктів в Україні. *Економіка і суспільство*. 2018. № 18. С. 195 – 201. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/18_ukr/27.pdf (дата звернення: 31.10.2022)
6. Історія нафтогазової галузі України. URL: <https://www.naftogaz.com/history-of-the-industry> (дата звернення: 31.10.2022)
7. Крижанівський Є.І., Андибур А.П., Данилюк-Черних І.М., Петренко В.П. Організація безперервної освіти персоналу нафтогазової галузі України – головна умова збереження і нарощування її конкурентоздатності. *Нафтогазова галузь України*. 2014. № 4. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/84122336.pdf> (дата звернення: 31.10.2022)
8. Ревтюк Є. А. Дослідження особливостей системи управління людським капіталом на підприємствах нафтової та газової промисловості. *Ефективна економіка*. 2016. № 1
9. Рябцев Г.Л. Проблеми нафтогазового комплексу України та шляхи їхнього вирішення // – URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2017-07/nafta-4a5a4.pdf> (дата звернення: 31.10.2022)
10. Калюга Є.В. Аналіз необоротних активів у нафтогазовій промисловості / Є.В. Калюга // *Науковий вісник НУБіП України*. Серія : Економіка, аграрний менеджмент, бізнес. - К. : ВЦ НУБіП України, 2018. - Вип. 290. С. 99-106. *Стаття надійшла до редакції 07.11.2022*
Статтю рекомендовано до друку 02.12.2022

References

1. Nasliednikov. S. (2022, January 31) «Ukrnafta» u 2021 rotsi neznachno znyzyla vydobutok nafty z kondensatom [In 2021, "Ukrnafta" slightly reduced the production of oil with condensate] [Press release]. Retrieved from <http://reform.energy/news/ukrnafta-u-2021-rotsi-neznachno-znizila-vidobutok-nafti-z-kondensatom-19653> (in Ukrainian).
2. Biriuchenko, S.Iu., Buzhymyska K.O. ... & Burachek, I.V.; Ostapchuk T.P. (Ed) (2021). *Menedzhment: pidruchnyk* [Management: a textbook]. Zhytomyr: Derzhavnyi universytet «Zhytomyrska politekhnika». – Zhytomyr: Vyd-vo «Ruta» (in Ukrainian).
3. Mokhova, Yu.L. (2016). Osoblyvosti derzhavnoho upravlinnia naftererobnoiu haluzzii v Ukraini [Peculiarities of state management of the oil refining industry in Ukraine]. *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok*, № 12. Retrieved from <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1016> (in Ukrainian).

- Petrunia, Yu. Ye., Litovchenko, B. V. ... & Pasichnyk, T. O.; Petruni, Yu. Ye. (Ed) (2020). *Pryiniattia upravlinskykh rishen: navchalnyi posibnyk* [Making managerial decisions: a study guide]. Dnipro: Universytet mytnoi spravy ta finansiv [\(in Ukrainian\)](#).
- Rahman, M.S., Yevtushenko, V.A., Chuprinyuk, Yu.V. (2018). Ekonomichnyi analiz ta vdoskonalennia rynku nafty i naftoproduktiv v Ukraini [Economic analysis and improvement of the market of oil and oil products in Ukraine]. *Ekonomika i suspilstvo*, No. 18., 195 - 201. Retrieved from https://economyandsociety.in.ua/journals/18_ukr/27.pdf [\(in Ukrainian\)](#).
- NAK «Naftohaz Ukrainy» (2021) *Istoriia naftohazovoi haluzi Ukrainy* [History of the oil and gas industry of Ukraine] [Press release]. Retrieved from <https://www.naftogaz.com/history-of-the-industry> [\(in Ukrainian\)](#).
- Kryzhanivskiy, E.I., Andibur, A.P., Danylyuk-Chernikh, I.M., Petrenko, V.P. (2014). Orhanizatsiia bezpererвної osvity personalu naftohazovoi haluzi Ukrainy – holovna umova zberezhennia i naroshchuvannia yii konkurentozdatnosti [The organization of continuous education of personnel of the oil and gas industry of Ukraine is the main condition for preserving and increasing its competitiveness]. *Naftohazova haluz Ukrainy*, No. 4 Retrieved from <https://core.ac.uk/download/pdf/84122336.pdf> [\(in Ukrainian\)](#).
- Revtyuk, E. A. (2016). Doslidzhennia osoblyvostei systemy upravlinnia liudskym kapitalom na pidpriemstvakh naftovoi ta hazovoi promyslovosti [Research on the peculiarities of the human capital management system at oil and gas industry enterprises]. *Efektivna ekonomika*, No. 1. [\(in Ukrainian\)](#).
- Ryabtsev G.L. (2017). Problemy naftohazovoho kompleksu Ukrainy ta shliakhy yikhnoho vyryshennia [Problems of the oil and gas complex of Ukraine and ways to solve them]. *Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen*. Retrieved from <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2017-07/nafta-4a5a4.pdf> [\(in Ukrainian\)](#).
- 10) Kalyuga, E.V. (2018). Analiz neoborotnykh aktyviv u naftohazovii promyslovosti [Analysis of fixed assets in the oil and gas industry]. *Naukovyi visnyk NUBiP Ukrainy. Seriya: Ekonomika, ahraryni menedzhment, biznes*, Iss. 290, 99-106 [\(in Ukrainian\)](#).

The article was received by the editors 07.11.2022

The article is recommended for printing 02.12.2022

Olena Khrystoforova

PhD in Economics, Associate Professor

Department of Management, Business and Professional Communications, Educational and Scientific Institute

"Karazinsky Banking Institute" V. N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine;

Svobody Sq.,4, Kharkiv, 61022, Ukraine;

e-mail: lena.guseva7677@gmail.com; ORCID ID: 0000-0003-4868-2488

FORMATION OF A MODERN PERSONNEL MANAGEMENT SYSTEM IN COMPANIES OF THE OIL AND GAS COMPLEX

Abstract. This article is devoted to the analysis of the problems of the formation and development of sustainable economic development of enterprises in the oil and gas industry with the help of an effective management system. It is this that determines the relevance and demand for research on the definition of tools and organizational and economic conditions that provide an optimal model of managing corporate relations in order to achieve the economic sustainability of the entire oil and gas complex as a whole. In the current conditions, there is an urgent need for qualified managers for the oil and gas industry. This issue becomes especially relevant in connection with the high importance of the oil and gas industry for the economy of Ukraine during the war.

The article also proposes a complex system for managing the economic potential of oil companies, which includes a complex of organizational and management measures in the segments of oil production, oil refining, in the corporate management system, related to the functional and administrative re-subordination of the internal control and audit service, which helps to guarantee compliance with the interests of all participants in corporate governance and ensures the transition from a commodity-based to an industrial economy.

The purpose of the article is to find ways of forming a modern personnel management system in companies of the oil and gas sector, which can have a positive impact on the development of the oil and gas industry in the long term.

The issues covered in the article become particularly relevant in connection with the high importance of the oil and gas industry for the country's economy during the war, and their solution can help speed up the overcoming of crisis phenomena in the country's economy caused by the impact of the war. The obtained research results can be used in the work of oil and gas industry enterprises during the development of scenarios for the future development of the oil and gas industry, as well as in the process of adapting the personnel management system to the national characteristics of modern Ukraine.

Keywords: *personnel management, oil and gas complex, professional training of oil and gas profile managers, enterprise management, personnel training.*

JEL Classification: Q10; R10

Figure: 2, table: 1, bibli.:5.

Наукове видання

ФІНАНСОВО-КРЕДИТНІ СИСТЕМИ: ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Збірник наукових праць

Випуск 4(7)2022

Українською та англійською мовами

Підписано до друку 28.12.2022. Формат 60x84/8.
Обл.-вид. арк. 4,4. Ум. друк. арк. 3,5. Наклад 100 пр.
Замовлення № 21/22.

Видавець і виготовлювач
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна.
61022, Харків, майдан Свободи, 4,
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3367 від 13.01.09

Видавництво Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна
Тел. +38-057-705-24-32